

**УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И
ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ**

КАТЕДРА „БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И БИБЛИОГРАФИЯ”

ДИПЛОМНА РАБОТА

на тема:

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

**В ПЕДАГОГИЧЕСКАТА РАБОТА С ГЛУХОНЕМИТЕ ДЕЦА
(Особености на детството и психологическо развитие на детето)**

**Дипломант:
Петя Тодорова
задочно обучение
Ф. N 2740**

**Научен ръководител:
(проф. д.п.н. Александра Куманова)**

София

2022

СЪДЪРЖАНИЕ

ОБЩИ БЕЛЕЖКИ	4
1. Актуалност на изследването	4
2. Обект на проучването	4
3. Предмет на изследването	4
4. Цел на разработката	4
5. Задачи на изследването	5
6. Методи на изследването	5
7. Структура на изследването	5
8. Вторично-документален апарат на проучването	8
I. ГЛАВА. ОСОБЕНОСТИ НА ДЕТСТВОТО.....	10
I. 1. Играта като самостоятелна дейност и нейното значение.....	13
I. 1. 2. Организация и ръководство на игровата дейност.....	15
I. 1. 3. Навици и привички.....	17
I. 1. 3. 1. Видове навици	18
I. 1. 4. Трудности и предизвикателства при възпитанието на здрави деца.....	21
I. 1. 5. Играта и учебно-игровата дейност при нормалните и глухонемите деца.....	23
I. 1. 6. Психология на болното дете – промени в психиката и поведението.....	28
I. 1. 7. Психологическа характеристика на глухонемите деца.....	29
I. 1. 8. Категории и форми на глухонемостта и немотата при децата.....	31
I. 1. 9. Приемственост във възпитанието на децата между семейството, детските ясли, детската градина и училището.....	34
I. 2. ИЗВОДИ.....	37
I. 2. 1. Възпитание на детето. Цел и задачи на възпитанието на децата със слухови нарушения.....	37
I. 2. 2. Обучение на детето	38
I. 2. 3. Лечение на детето.....	39
ГЛАВА II. СЪЩНОСТ НА ПСИХИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА ДЕТЕТО	41
II. 1. Развитие на говора.....	44
II. 1. 1. Развитие на мисленето.....	45
II. 1. 1. 1. Развитие на паметта.....	46

II. 1. 1. 2. Развитие на волята.....	47
II. 1. 2. Психологическа характеристика на навиците.....	47
II. 1. 3. Творчеството през детството.....	48
II. 1. 3. 1. Играта в живота на детето.....	49
II. 1.4. Педагогически и психологически аспекти на възпитанието на децата от предучилищна възраст.....	50
II. 1. 5. Всестранно и цялостно изучаване на детето.....	51
II. 2. ИЗВОДИ.....	52
ГЛАВА III. ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ	54
III. 1. Взаимодействие „дете – семейство”	54
III. 2. Взаимодействие „дете – деца”	54
III. 3. Взаимодействие „дете – възрастен”	55
III. 4. Взаимодействия „дете – околна среда”.....	55
III. 5. Проблемни деца – аномални особености.....	55
III. 5. 1. Наследствени болести в семейството – глухота.....	56
III. 5. 1. 1. Генетичен	57
III. 5. 1. 2. Скрининг при новородените бебета	57
III. 5. 1. 3. Новороденото или какво се случва, ако бебето не ви чува	57
III. 5. 1. 4. Лечение в ранна възраст.....	58
III. 5. 1. 5. За тях света е по-различен, но те не са по-различни от другите	58
III. 5.1. 6. Работа с глухонемите деца в детската градина	59
III. 5.1. 7. Работа с глухонемите деца в училище	59
III. 5. 1. 7. Гимназия и дипломиране след завършване на средно образование	61
III. 5. 1. 8. Абитуриентски бал и кандидатстудентски изпити	62
III. 5. 1. 9. Избор на професия и реализация	62
III. 6. ИЗВОДИ.....	63
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	64
БИБЛИОГРАФСКИ СИСТЕМАТИЗИРАН СПИСЪК НА ЦИТИРАНАТА ПОДБРАНА ЛИТЕРАТУРА	68
ФОТОГАЛЕРИЯ НА ПРОУЧВАНЕТО	91

ОБЩИ БЕЛЕЖКИ

1. Актуалност на изследването

Разкриването на взаимодействието в педагогическата работа с глухонемите деца е една от сферите на *медицинското* и *педагогическото* аспектиране на вниманието към тази, определяна единодушно като особено *тежка за социално интегриране* група от младото население в детска възраст, която се нуждае от намиране на ефективни инструменти не само за лечение, но и за социологизация.

Перспективно е насочването на подобни разработки да се извършва в единство с разкриването на особеностите на детството и психологическо развитие на детето, което е и поставено в центъра на представяната разработка, като погледът на пишещия тези редове е насочен към глухонемите деца от позиция на интегриране на тези деца в социума – една гледна точка, която емблематизира съвременния свят като жизнен до такава степен, до която той може да се погрижи за хората в неравностойно положение.

2. Обект на проучването

Дипломантът е привлечен от взаимодействието в педагогическата работа с глухонемите деца, което той позиционира като обект на дипломната си научна разработка.

3. Предмет на изследването

Аспектирането на темата е ориентирано към особеностите на детството и психологическо развитие на детето, което е и предмет на това проучване.

4. Цел на разработката

Дипломантът има амбицията чрез изучаването на различните форми на взаимодействието в педагогическата работа с глухонемите деца да покаже обвързаността на този комплексен – и медицински, и педагогически – проблем с особеностите на детството и психологическо развитие на детето като по този начин разкрие в система и в единство

инструментите за оптимизиране и ефективно прилагане на самите форми на взаимодействие.

За тази цел той вижда проучването като пълнотекстова база от данни, изградена като семантичен когнитологичен комплекс по темата на изследването, кристализираща на база на библиографирането в единство на литературата, характеризираща се с осветяване на частни въпроси по проблематиката. Подобен ресурс със своя теоретико-праксиологичен модел би могъл да има подхранваща роля за е-библиотека *PEDAGOGIA* на Студентското научно общество при УниБИТ.

5. Задачи на изследването

За достигането до изведената цел в настоящата дипломна работа са моделирани следните *задачи във вид на стъпки на това проучване*:

- 5. 1. Да се разкрият онтологичните особености на детството;**
- 5. 2. Да се опише същността на психическото развитие на детето;**
- 5. 3. Да се изведе информационна картина на педагогическото взаимодействие по линията *възрастни – дете*.**

6. Методи на изследване

Проучването е базирано от **комплексна методика**:

6. 1. Библиографиране и историографиране *de visu* на достъпните в режим *on line* публикации по темата на дипломното изследване за период от 50 години (1971-2021 г.).

6. 2. Изучаване *de visu* на библиографираните и историографираните източници по темата.

6. 3. Семантично и справочно-информационно културолого-феноменологично разкриване на когнитологичен теоретико-праксиологичен модел на взаимодействието в педагогическата работа с глухонемите деца като сфера на медицинското и педагогическото интегриране на вниманието към тази особено *тежка за социално интегриране* група от младото население.

7. Структура на изследването

Тази разработка се състои от:

- ОБЩИ БЕЛЕЖКИ;

- ИЗЛОЖЕНИЕ;

- ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

Позиционираните **три стъпки (задачи)** на *това* проучване се явяват **ТРИ ГЛАВИ НА ИЗЛОЖЕНИЕТО:**

- I. Глава. ОСОБЕНОСТИ НА ДЕТСТВОТО

(изучава се играта като самостоятелна дейност и нейното значение;

разкриват се организацията и ръководството на игровата дейност с повишено внимание към навиците и привичките на детето като се достига до класификация на самите навици;

посочват се трудностите и предизвикателствата при възпитанието на здрави деца;

описват се игровата и учебно-игровата дейност при нормалните и глухонемите деца;

акцентира се върху психология на болното дете от гледна точка на промените в психиката и поведението;

фокусират се психологическа характеристика на глухонемите деца и категориите и формите на глухонемостта и немотата при децата;

проследява се приемствеността във възпитанието на децата между семейството, детските ясли, детската градина и училището);

- II. Глава. СЪЩНОСТ НА ПСИХИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА ДЕТЕТО

(характеризират се в единство развитието на говора, мисленето, паметта и волята като психофизиологично ядро на детето;

разкрива се психологическата характеристика на навиците на детето като инструмент за мотивирано педагогическо въздействие върху личността на детето с цел то да бъде ефективно подпомогнато;

дава се представа за творчеството през детството като широко поле за педагогическо взаимодействие и въздействие върху детето;

извежда се възглед за играта в живота на детето като когнитологичен и познавателен фактор на социологизацията на детето;

очертават се педагогическите и психологическите аспекти на възпитанието на децата от предучилищна възраст като естествен ресурс за взаимодействие;

описват се особеностите и характеристиките на всестранно и цялостно изучаване на детето като база за медицинско и педагогическо взаимодействие с детето);

- III. Глава. ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

(систематизират се в единство видовете взаимодействия: „дете – семейство”, „дете – деца”, „дете – възрастен”, „дете – околна среда”;

дава се феноменологично разкриване на т.нар. проблемни деца, третираны през призмата на аномални особености;

посочват се наследствени болести в семейството – глухота, нямост;

изучават се генетичните фактори за глухонемите деца;

описва се скринингът на глухотата при новородените бебета;

разкриват се особеностите на новороденото във връзка с това какво се случва, ако бебето не ни чува;

акцентира се върху особеностите на лечение на глухота в ранна възраст;

характеризира се особеността на света за глухите деца;

очертава се характерът на работа с глухонемите деца в детската градина, училището, гимназията и при дипломиране след завършване на средно образование, абитуриентския бал и кандидатстудентските изпити;

фокусира се изборът на професия и реализация на глухонемите деца).

И трите глави са снабдени с изводи.

В ЗАКЛЮЧЕНИЕТО е представана синтезираната картина на изследването.

8. Вторично-документален апарат на проучването

БИБЛИОГРАФСКИЯТ СИСТЕМАТИЗИРАН СПИСЪК НА ЦИТИРАНАТА ПОДБРАНА ЛИТЕРАТУРА дава свод на привлечените към анализ документи като ги представя в *систематизиран* вид.

ФОТОГАЛЕРИЯТА – СПИСЪК НА ИЛЮСТРАЦИИТЕ към настоящото дипломно проучване показва тип визуализиращ материал, който от медицинска и педагогическа гледна точка позволява третирането на темата на изследването в нравствено-етичен обществен контекст.

Благодарности

Авторът на дипломната работа благодари специално и на научния си ръководител – проф. д.п.н. Александра Куманова, и на рецензента – ас. д-р Николай Василев за тяхната съпричастност през всички етапи на създаване на този труд.

Плод на моето сътрудничество с научния ръководител и с рецензента в годините е и нашето съвместно научно изследване:

Куманова, Александра. Педагогическата работа с глухонемите деца : Информационен ресурс на библиотеките през XXI в. (Проскопия на препоръчителния библиографски списък на избраната литература с хронологически обхват на прегледаните *de visu* публикации за 50 г., установени в е-пространството: 1970-2021 г.) / **Николай Василев, Петя Тодорова.** // Библиотеки, четене, комуникации (В. Търново) : XX нац. науч. конф. с межд. участие – 17 ноември 2021 / Нар. библ. „П. Р. Славейков” – В. Търново ; Унив. по библиотекознание и информ. технолог. ; Изд. се осъществява с финанс. подкрепа на Фондация „Глобални библиотеки – България” ; Състав. Александър Ковачев, Калина Иванова, Иван Александров ; Науч. ред. Калина Иванова. – ISSN 1313-8138 (print) ; ISSN 2683-0981 (online). – 2021, Join Zoom Meeting

<<https://us02web.zoom.us/j/89278406628?pwd=QVZEOGI5ZGprdkhYL0FVMkVNRzA2QT09>> <<https://www.youtube.com/watch?v=29aPx47yP2g>>
<<https://www.youtube.com/watch?v=29aPx47yP2g>> ; Meeting ID: 892 7840 6628 ; Passcode: 556572. – Рез. на англ. и бълг. ез. <<http://www.libraryvt.com/conference.html>>
<<https://we.tl/t-iEtBW6R3lY>>.

П. Тодорова – задочен студент на УниБИТ по специалността „Библиотекознание и библиография”, библиотекар на Обществената библиотека „Родина” – Стара Загора.

На вниманието на научната общественост се поднася специално разработеното за форума библиографско проучване, насочено към педагогическата работа с глухонемите деца. Това изследване е базирано от систематичен препоръчителен списък на литература, публикувана по темата с подчертано *педагогическо intentio* за последните 50 г. (1970-2021), установена в е-пространството по е-каталозите на НБКМ – София <<http://www.nationallibrary.bg/>>, НБИВ – Пловдив <www.libplovdiv.com>, Централна библиотека на БАН – София <<http://digilib.nalis.bg/>>, Столична библиотека – София <<https://www.libsofia.bg/page/bg/nachalo.php>>, Регионални библиотеки „Петко Р. Славейков – В. Търново” <<https://opac.libraryvt.com/>>, „Захари Княжески” – Ст. Загора <<https://catalog.libsz.org>>, „Стилян Чилингиров” – Шумен <<https://libshumen.org/>>. Във фокуса на анализа са общо 112 заглавия на *български и руски езици*, обърнати към *педагогическо* взаимодействие с глухонемите деца: 52 книги, някои от които имат и е-версии (NN 1-52), 47 студии и статии, някои от които имат също и е-версии (NN 53-100), 13 е-ресурса (NN 101-112).

I. ГЛАВА.

ОСОБЕНОСТИ НА ДЕТСТВОТО

Смисълът на детството се състои в отразяване на околния живот в техните игри. Детските игри носят радост, а възпитанието чрез радост многократно е доказало своята ефективност. Игручките, както и допълнителните украси като цветни фигури, картинки, панделки и музикалните дрънкалки на манежите и кошарите трябва да бъдат съобразени с възрастовите особености на децата и да отговарят на модерните стандарти за безопасност и начин на употреба. Необходимо е манежите да бъдат тапицирани с гладка, цветна мушама и да бъдат оборудвани с игрушки или дрънкалки, които за 3-месечните бебета да бъдат поставени на 60-70 см над гърдите им. За децата от 4 до 6 мес. игручките се спускат на шнулове или панделки, за да се хващат от тях по-лесно, а за 6-8 месечните бебета те са поставени свободно, за да ги приканват към лазене. Когато бебетата станат на 8-10 месеца се прави голямо ограждение на част от стаята, което се оборудва с ниски диванчета за сядане и катерене, а също и кутии и кубчета с различен цвят и форма.

След като децата навършат годинка е необходимо да се осигури достатъчно пространство за игра и разходки. За по-голяма хармония стените на помещенията трябва да са в светли тонове. Същото важи и за килимите, завесите и мебелите, което е необходимо за създаване на уют и красота в стаите. Дребните предмети като картинки с различни изображения по стената, вази с живи или изкуствени цветя, библиотека с цветни детски книжки създават добро настроение и привлекателен вид на обстановката.

Игрите на открито включват всички по-големи играчки като велосипеди, камиончета, коли, детски колички за куклите, а също и по-обемни като топки, рингове, кегли и други като кофички и лопатки. Подходящо е да има и надуваем басейн за игра, в който да се пускат различни надуваеми топки, пояси и дюшеци, които създават радостно чувство у малките деца.

Детските игри на 3-годишните малчугани са най-силно свързани с играчките, защото служат като средство за осъществяване на връзка с околния свят и по този начин децата по-лесно възприемат всичко от средата, която ги заобикаля и създават контакт.

Специфични характеристики на детските играчки

Детските играчки притежават специфични качества, които съответстват на определени стандарти за качество и безопасност, както и да отговарят на изискванията на всеки отделен период от детството в зависимост от промените, които стават у детето. Необходимо е да бъдат достъпни и да събуждат интерес у децата, както и да са лесни и удобни за игра.

Играчките, подходящи за кърмаческата възраст са дрънкалките, а също и гумените, пластмасовите и дървените играчки. Тези играчки не трябва да имат остри ръбове и пълнеж от зърна, да не се чупят и да се почистват лесно.

Дрънкалките трябва да са оцветени в ярки цветове, да са направени от много елементи като кръгчета, топки или други фигурки, които са нанизани на ластик или да имат дръжка, с приятно звучене.

Гумените и пластмасовите играчки включват куклички, в т.ч. люлеещи кукли, животни, топки, колела, които са оцветени в различни

цветове, както и кутийки, кегли, найлонови мрежи и надуваеми играчки, които са свирещи или не.

Последната група детски играчки са предназначени предимно за по-големите деца. Това са дървените играчки, които представляват кутии, кубчета, влакчета, возила, животни. Към тях спадат също и играчките с механизъм, които се използват само за наблюдение.

1-3 годишните деца

Играчките, които са необходими за децата от 1-3 години способстват за развитие на движенията. Такива са топките, ринговете, камиончетата, влакчета, количките и др.; играчките с механизъм; играчките за пясък и вода; сюжетно – образните играчки и тези за развлечения като кукли, необходими за куклен театър със декори и паравани, а също и прожекционен апарат, необходим за прожекция на детски филмчета.

Други играчки, необходими за развитие на музикален усет у децата са звуковите и музикални играчки като хармоники, латерни, детски пиана, акордеони, ксилофони, триоли, барабани и дайрета, звънчета, свирки, дрънкалки и пръчици.

Тези играчки също трябва да отговарят на стандарти за безопасност. Трябва да не се чупят и лесно да се дезинфекцират и почистват. За привличане вниманието на децата при провеждане на организирани занимания се използват играчки, направени от различни материи като например плат и кожа. Начинът за почистване на тези играчки е по-различен, тъй като те се дезинфекцират само с помощта на UV-лъчи.

Много е важно различните видове играчки да се дават на децата постепенно, като се редуват и едните се прибират и се изваждат други или пък частично се заменят. За да се избегне скуката може да се

разнообразяват като към тях се добавят допълнителни материали и елементи като например нова рокля за куклата или панделка за Мечо или Зайко и т.н.

В този период на развитие е необходимо възрастните да научат децата си как да пазят и да съхраняват своите играчки и да им покажат как да играят с тях, да ги прибират и подреждат на място.

I. 1. Играта като самостоятелна дейност и нейното значение

Играта има важна функция за правилното физическо, психическо и емоционално развитие на децата от най-ранно детство и тяхното укрепване. Въздействието на игрите върху детския организъм има благоприятно положително влияние върху него, тъй като спомага за подобряване и повишаване на жизнената му дейност. Чрез игрите се усъвършенстват общите движения като бягане, скачане, ходене, катерене, клякане, провиране, лазене и др., а също фината моторика на пръстите на ръцете. Когато децата играят с играчките, се научават да извършват манипулативни движения от типа возене на колички, наниз на фигурки, откопчаване и закопчаване на копчета и т.н. Посредством предметите малките деца придобиват представа за околния свят, която е нужна за създаване на по-добро светоусещане. Децата получават информация за свойствата и качествата на предметите, такива като цвят, форма, големина, дължина, ширина, височина, както и представа за количество, време и пространство. Задържането на вниманието и фокусът на детето се осъществява като то изпълнява поръчки и спазва определени правила по време на игра. Това от своя страна създава по-добри и хармонични условия за разнообразяването ѝ, което я прави и по-интересна и забавна.

Играта е от жизненоважно значение за развитието на мисленето, говора и въображението, концентрацията и паметта. Мисленето на едно 3-годишно дете е нагледно–действено и представлява съвкупност от операциите анализ, синтез, сравнение, абстракция и обобщение. В играта най-ясно се вижда целенасочения характер на общуването му с възрастните и с неговите другарчета, а също и с любимите му играчки. Също така, играта дава възможност за развитие на волята и характера на детето. Емоционалното му развитие се дължи на възпитателния ефект, който има тя. В най–ранна детска възраст се създават предпоставки за приобщаване и желание за социализиране, защото в игровата дейност детето се развива нравствено и естетически и обогатява своя езиков речник. Игровата дейност е основна самостоятелна дейност за малките деца, която има своите специфики и в която те развиват своите качества. Това дава възможност да създадат приятелски отношения с другите. Общуването им с възрастните и наблюдението на действията им дава отражение върху игровия процес. Въображението на детето в съчетание с реалното реализират игрова ситуация, в която детето постига пълен контрол за продължително време, което е свързано с желанието му за постигане на дадена цел. Това е свързано със специфичната функция на игровата дейност за развитието на емоционално-волевите процеси. Специфичната ѝ функция спомага за създаване на определени норми на поведение и добри навици у децата. Те се научават да играят заедно и да не се делят от другите, както и да си помагат, а не да си пречат, да отстъпват играчките си и да бъдат търпеливи, да казват „вълшебни” думички като „моля” и „благодаря” и да бъдат любящи едни към други.

Благодарение на играта у децата се възпитава естетическия вкус и усет към красивото, както и уважение и правилно отношение към заобикалящия свят [1, 32, 48, 53, 54].

I. 1. 2. Организация и ръководство на игровата дейност

Многогранната и многопластова функция на играта и нейното положително влияние зависят най-много от правилната организация и ръководство от страна на възрастните.

Нивото на развитие на децата има важно значение за правилната организация на игровата дейност. На първо място е необходимо да им се осигури достатъчно време за игра, на второ място е важно да има достатъчно голямо пространство и богато разнообразие от играчки и на трето място трябва най-вече да се осъществява правилна организация и ръководство, съобразени с възрастовите характеристики и индивидуални особености на децата.

Играта представлява свободна творческа дейност и затова ръководството от страна на възрастните е непряко. Децата не трябва да бъдат оставени без контрол, но същевременно трябва да имат желание да се включат в нея и свободата да играят на воля. Възрастните предизвикват интереса на децата към игровата дейност и създават подходящи условия за игра, които са съобразени с възрастта им. Ето защо, колкото по-малко е детето, толкова по-голямо е присъствието на възрастния при него по време на игра. Не съществуват точно определени правила за начините на ръководство на играта и методи за въздействие, но е много важно непрекъснато да се работи с децата, за да се разширяват познанията им за околния свят. Съвместната игра на децата с възрастните създава предпоставки за емоционално-социален контакт, което улеснява запознаването им с правилата и начините за игра с играчките. Изборът на децата за играчките трябва да бъде техен, а също и предпочитанието дали да играят с техните връстници или с възрастните. Забелязва се тенденцията те да се насочват повече към по-големите поради ред причини. Една от основните причини е, че децата в присъствието на възрастните по-лесно

научават правилата на игрите и как да играят с играчките. Малките деца много обичат да си играят с възрастните, защото те ги учат, насочват, съветват и подпомагат. Друга важна причина е че разнообразяват играта и я обогатяват. Включването на възрастните е важно за правилното и внимателно насочване на детето към игровата дейност. За да започнат децата да мислят и разсъждават, както и да предприемат инициативи и да бъдат активни, възрастните трябва да ги подтикват към действие. Всичко това може да се постигне като се добавят нови играчки и чрез реализиране на игрови ситуации с определени цели и получаване на очаквани резултати, свързани с разрешаване на поставените задачи. Когато децата постигнат успех трябва да бъдат поощрявани и да получат подкрепа и утеха при несправяне със задачата. Много е важно развитието на детското творчество и въображение за овладяване на нови форми на дейност като се съблюдават основните принципи за самостоятелност и активност. В тази връзка е необходимо те да овладяват различни начини за манипулации на отделни процеси от трудовата дейност на възрастните (2. година). Що се отнася до преминаване на децата към сюжетна игра и осъзнаване на ролята им в нея, възрастните трябва да се стремят към обогатяване и разнообразяване на изобразителната игра с нови сюжетни линии и действия (3. година).

За да се намерят най-подходящите методи за влияние трябва да се познават индивидуалните и възрастови особености на всяко едно дете. Трябва да се познават неговите интереси и предпочитания. За да се научат децата да играят както трябва с играчките трябва да се прилага системно обучение. Целенасоченото педагогическо въздействие развива игровата култура на децата и има решаващо значение за възпитаване на правилно и грижливо отношение към играчката.

На децата трябва да се дава възможност сами да избират другарчетата си, а също и да се насърчава създаването на приятелски взаимоотношения между тях. Създаването на подходящи условия улеснява и подпомага това. Подготовката на децата за бъдещото им включване в общата игра се подпомага от периода (първите 3 години) на индивидуалната игра. Обединяващо звено в играта имат мястото и действието. Провеждането на правилно организирани педагогически ситуации съдейства за тяхното обединение, което води до формиране на приятелски взаимоотношения и социализиране [2, 32, 48, 53, 54].

I. 1. 3. Навици и привички

Подходящите условия за създаване на положителни навици и привички са свързани с психическото състояние на детето и най-добри резултати се постигат когато то е в бодро състояние. В тази връзка най-подходящото време за създаване на положителни навици е сутрешното бодърстване след сън. Това е така, защото в този момент от деня детето е най-активно и има съответната нагласа и желание да изпълнява и да се съобразява с изискванията. Поддържане на положителен емоционален тонус и необходимата психологическа нагласа са от голямо значение за овладяване на добри навици и привички. В тази насока е от значение да бъде привлечено вниманието на детето за което се използват интересни предмети и подходящи игрови похвати, а също създаване на издържана в естетическо отношение обстановка. Това ще събуди интерес и детето ще изпълни поставените от възрастния задачи. За да бъде изпълнена съответната задача, на детето трябва да се обясни какво трябва да направи и защо. През ранната детска възраст на децата им е трудно да преминават лесно от един към друг вид дейност. Затова те не трябва да пристъпват бързо към изпълнение на задачата и да имат достатъчно време да я

осмислят и разберат. Възрастният има голяма роля в това отношение, защото от неговото изпълнение зависи правилното изграждане на добри навици у детето. Затвърдяване на добрия навик става чрез многократен показ и словесно обяснение от негова страна. Целият този процес се извършва в изключително строга последователност и с многократни повторения. След като се формират, навиците и привичките трябва непрекъснато да се усъвършенстват и поддържат със усилия и помощ от страна на възрастните [3, 69, 87].

I. 1. 3. 1. Видове навици

I. 1. 3. 1. 1. Самостоятелно хранене без помощ от възрастен

Умението детето да се храни самостоятелно се изгражда постепенно под непрекъснати грижи. На 6 месеца започва подготовката за самостоятелно хранене като чашата се придържа с помощ от възрастен. Когато детето навърши 8 месеца може да му се дава да дъвче коричка хляб, която само поставя в уста. В края на 1 година държи лъжичка само и се учи да пие течности от чашка. Този навик се овладява напълно едва към 3 година и тогава детето вече се храни чисто и напълно само без да се цапа [33, 46, 70, 87].

I. 1. 3. 1.2. Миене на ръцете

Един от най-важните здравно-хигиенни навици представлява миенето на ръцете, което предпазва детето от заразни болести. Детето на 6 месеца трябва да се мие с помощ от възрастен, като през 2. година върши някой от дейностите само, а на 3 години може да се справи напълно самостоятелно.

I. 1. 3. 1. 3. Изплакване на устата

При малките деца не се изисква измиване на зъбите с четка и паста до 3 годишна възраст. Вместо това, след хранене и преди сън устата само се изплаква за добра устна и зъбна хигиена.

I. 1. 3. 1. 4. Да не поставя в устата си играчките, с които играе

Малките деца имат вредния навик да поставят в устата си всичко, с което си играят. Те започват да разбират, че това не е правилно едва през второто полугодие на 2. година и се съобразяват с предупрежденията на възрастните. Същото важи и за плодовете и зеленчуците като на децата се казва, че е задължително да се измиват добре преди ядене.

I. 1. 3. 1. 5. Избърсване на носа с носна кърпа или салфетка

За изграждането на този навик е необходим контрол от страна на възрастния, както и нужния показ и обяснение защо е важна чистотата в това отношение и ползването на санитарни материали. Малките деца усвояват напълно този навик едва след 3 годишна възраст.

I. 1. 3. 1. 6. Извършване на физиологичните нужди в гърне

От важно значение за изграждането на този навик има поддържането на добра хигиена на облеклото през 1. година. Необходимо е възрастните да напомнят за това на детето и да го подканят към действие, особено ако се е улисало в играта. Постепенно то само започва да казва и да върши тази дейност самостоятелно.

I. 1. 3. 1. 7. Заспиване в точно определено време

За да запива в точно определено време, детето трябва да се приучи към определен режим на сън и бодърстване. Осигуряването на подходящи условия като достъп до чист въздух и тишина е много важно за спокойното протичане на съня. Преди сън детето трябва да пие чай или вода.

I. 1. 3. 1. 8. Да се научи на ред и чистота

На първо място у детето трябва да се създаде умение да прибира и подрежда своите играчки след игра, а също и да се стреми да не създава боклук. Личния пример в това отношение е много важен. В тази връзка детето се научава да спазва и обществения ред и да се държи културно на обществени места.

I. 1. 3. 1. 9. Самостоятелно обличане и събличане на дрехите и подреждане

Самостоятелното събличане и обличане на дрехите е един от малкото навици, които представляват интерес за децата и те го вършат с радост. Причината за подобно положително отношение се корени в тяхната особеност с удоволствие да изпълняват поръчките, които им се възлагат. Така децата непринудено се научават да се обслужват самостоятелно.

I. 1. 3. 1. 10. Да се научи на правилно културно поведение

За изграждането на правилна култура на поведение е необходимо възрастните непрекъснато да работят с децата и системно да им дават личен пример в тази насока. Детето трябва да се научи да казва учтиви думички и да се отнася внимателно с другарчетата си. Важно е да не бъде

капризно и да не се държи глезено, да не вика и да не иска всичко, което види, както и да не се кара за играчки с другите деца.

През училищната възраст продължава доизграждането на придобитите навици и привички, защото са част от здравното образование, което е важно за психическото развитие и възпитание на детето.

I. 1. 4. Трудности и предизвикателства при възпитанието на здрави деца

Правилното възпитание на децата е много отговорна задача, но отклонения в поведението могат да настъпят във всяка една възраст. Когато се забележат подобни прояви трябва своевременна намеса от страна на възрастните, за да се избегнат усложнения и задълбочаване на проблемите. Вземането на превантивни мерки е част от мерките за борба с девиантното поведение, защото превъзпитанието на детето е много по-трудно. Отклоненията в поведението на децата в най-ранна възраст са свързани най-вече с прояви на капризи, нервност, страх, срамежливост, агресия, упорство и инат.

Причините за появата на трудности, които се срещат в кърмаческа възраст се дължат на неправилни методи на възпитание и са свързани с дейностите от дневния режим като хранене, заспиване и бодърстване.

Причините за нервност и раздразнение при малките деца може да е свързана с неправилен дневен режим или липса на такъв. Такива деца винаги са в лошо настроение и много лесно раздразнителни, плачат без видима причина и реакциите им са неадекватни. Това е така, защото системното недоспиване води до изтощение и преумора, което от своя страна до загуба на апетит и поява на нервност.

Други причини могат да бъдат промяна в обстановката и смяна на тези, които се грижат за тях. Това представлява голям стрес за малките деца, защото те трябва да се адаптират към постоянно променящите се условия на живот. Децата стават нервни и недоволни, капризни и раздразнителни. Постъпването на детето в детско заведение също може да бъде придружено от такива прояви.

Възрастните трябва да полагат големи усилия и грижи, внимание и старание за намаляване на стресовите ситуации, които биха довели до подобни състояния.

Понякога несъгласуваността и непоследователността, както и нетактичното вмешателство могат да бъдат причина за непослушание. В редки случаи, нервните прояви може да се дължат на лабилна психика и по-слаба нервна система.

Негативни прояви, на които се дължи девиантното поведение у децата са негативизмът и упорството. Когато детето започне да се освобождава от своята зависимост от възрастните, у него се засилва желанието за самоизява. За да се избегне появата на негативизъм и упорство, възрастните трябва да подтикват детето към интересни и достъпни дейности и да избягват да забраняват непрекъснато неговата самостоятелна изява. По този начин се постига предотвратяване на негативното отношение и детето започва да се вслушва в съветите на възрастните и да следва техните указания, като това от своя страна води изграждане на навик на послушание [31, 39, 87].

I. 1. 5. Игровата и учебно-игровата дейност при нормалните и глухонемите деца

При нормалните деца в ранна детска възраст играта има важна роля, която се обуславя от социалните потребности и изисквания. Играта оказва благотворно влияние върху психическото състояние и развитие на детето. Тя представлява съчетание от различни по своята същност игрови действия при най-малките. Счита се, че има игрова дейност тогава, когато детето може да пресъздаде определено събитие или социално взаимодействие в играта. Това се осъществява след като детето навърши поне годинка. Впоследствие игровата дейност придобива нови измерения с появата на игрово – ролевите ситуации. В живота на децата, които са навършили три години играта вече заема много по-голямо пространство с реални очертания, тъй като те пресъздават действителни ситуации от околния свят в нея, съотнесени в системи, които са изградени на основата на принципите на логичност, истинност, последователност и условност. При появата на говора и развитието на речта, непрекъснато се създават нови условия и съответно това придава и условния характер на предметите, които се използват в играта. След навършване на четири години, игровата дейност при нормалните деца се реализира на основата на гореспоменатите принципи заедно с практическата дейност в съчетание с абстрактната (речева) дейност. Играта има жизненоважно значение за нормалния ритъм на живот на детето не само в този възрастов период, но и в следващия, както и в доучилищния. Тя има важен рефлексивен, когнитивен и социално – комуникативен характер. Това е така, защото игровата дейност има важна роля за премахване на противопоставянето между възприемане смисъла и правилата на играта и спонтанното проявление на емоциите във връзка с развитието на детската личност.

За глухонемите деца значението на играта е същото като при нормално развитите деца с тази разлика, че през първите две години от живота на детето предметните и игровите функции не са диференцирани. При децата до петгодишна възраст се наблюдава удължаване на времетраенето на играта, но няма истинска игрова дейност. Играта на 5-6 годишните се отличава със сюжетни елементи, а при децата на 7-8 години се наблюдава сюжетно-ролево взаимодействие. Ето защо децата, при които не са достатъчно добре развити когнитивните представи по отношение на различните аспекти на игрите срещат трудности при използването на обучаващи игри. Това впоследствие води до затруднения при тяхното обучение в училище.

Игровата дейност има два вида функции, които са свързани с усвояване и прилагане на практика на социално-когнитивен опит, както и неговото разнообразяване, разширяване и надграждане на дейността в съответствие със социалната ситуация. Оттук следва, че за детето играта представлява не само дейност, а е начин на живот (3-7 години). След като постъпят в училище, се наблюдава развитие на мисловната игра на практика и разнообразяване на формите, предметите и средствата на учебно-игровите процеси.

В доучилищна възраст, преди началното училищно обучение при глухонемите деца се наблюдава много добро усвояване на дейностите, свързани с предметните и подвижни игри. Към предметните игри се включват игри с правила, игра, свързани с решаване на задачи, логически, операционални, конструктивни, предметно-оръдийни, предметно-преобразуващи. Логическите, математическите, както и операционалните игри спадат още към учебните игри. Предметните и операционално – игрови действия, които са на границата на игровата дейност вече са усвоени от децата при постъпването им в първи клас. Формирането на

предметно-игровата дейност завършва с разбиране познавателния аспект на играта с предметите в училищното обучение (пропедевтичен етап; предбукварен и букварен етапи). На този етап, това е много важно за разгръщането на игровата дейност в учебния процес и правилното психично развитие на детето. Способностите на децата да играят като спазват правилата, логиката и отношенията между играещите в играта започват да се оформят накрая на втори клас. Достигането на високо ниво на реализация на тези елементи от игровата дейност в следващите няколко години довежда децата до опознаване на познавателната страна на играта. В тази връзка е важно логическите игри, игрите с правила и игрите с решаване на задачи да бъдат много добре усвоени от децата. На практика много елементи от тези игри се включват в познавателните и затова са от голямо значение за развитието на игровата дейност, а също и за проявата на нейните явления от емоционален, мотивационен, организиращ, функционален и познавателен тип.

Децата имат възможност да се запознаят с различните видове учебни и познавателни игри още в началото на обучението си в училище. Глухонемите деца срещат повече трудности и предизвикателства при използването и усвояването на подобен вид игри. Тази категория деца в края на начална училищна възраст могат във висока степен да развият своите умения и да вземат участие в тези игри на всеки урок. Също така, всяко дете в зависимост от способностите си може само да избере познавателните и учебни игри, в които да участва. В тази насока тези игри представляват интегратор за глухонемите деца, а игровата дейност като част от учебно-възпитателния процес е много важна за тяхното социализиране и рехабилитация.

Други видове игри, които са от изключително голямо значение за глухонемите деца са подвижните игри и т.нар. „умствени” игри. Децата

много обичат подвижните игри, защото са съобразени с техните възможности и им дават по-голяма свобода на действие поради широкия диапазон от игрови операции и възможност за смяна на правилата на играта. Този вид игри носят радост на децата още заради това, че имат голям емоционален и двигателен заряд, което провокира желанието за игра у тях. Тези игри са привлекателни, защото осигуряват връзка за пряк контакт и взаимодействие в дадена социална среда или ситуация. Подвижните игри съдействат за развитие на локомоторните функции и поза на тялото и за усъвършенстване на фината моторика, сензориката и идеомоториката. Изграждането на взаимоотношения в детската група или клас се осъществява благодарение на възможностите за ремоделиране и промяна на условията и правилата на играта. Подвижните игри се разнообразяват с познавателни елементи за предаване на знания. При тях се набляга на ролевата функция, която е необходима за социалната адаптация и развитието на ролева култура на поведение. За учениците от начален етап (3-4 клас) това представлява възможност за решаване на проблема с адаптацията на децата, чието разрешение ще доведе до намаляване броя на отпадналите и неприспособени деца, както и на по – трудните за възпитаване деца и намаляване на отклоненията в тяхното поведение и здраве. При изоставане и невъзможност за социализиране се възпрепятства преминаването към следващия етап на развитие и те не могат се приспособят към новата социална среда. За да не закъсняват в своето развитие децата със слухови проблеми се обучават по два метода – билингвистичен и орален. Ако се използват и двата метода едновременно, методът на обучение се нарича философия или тотална комуникация.

В начален училищен етап игрите, в които се решават сложни логически, словесни и технически задачи, както и задачи за откриване могат да окажат мотивиращо влияние. Това е така, защото децата с радост се включват в такива „умствени игри”. Практиката показва, че когато тези

игри се използват непрекъснато и целенасочено от педагозите, дават много добри резултати като се вземат предвид способностите на децата. Налице е смисловообразуващата функция на играта, което определя самата игрова дейност като такава.

Двата вида игри се включват в учебно – възпитателния процес и са едни от най-подходящите методи при обучението на глухонемите деца. Игровата дейност се свързва с речевата, трудовата и изобразителната дейности. Затова тези игри, които са включени в учебно-образователната и познавателната дейности са много важни за когнитивното и психическо развитие на децата.

Билингвистичният метод включва обучение на български жестов език, при който се използват едноръчната и двуръчната българска дактилна азбука, а също и обучение на български словесен език. Обучението и по двата начина позволява на тези деца да се включат както към общността на глухите хора, така и към тази на чуващите. Така те получават информация визуално и слухово и общуват визуално. Българският жестов език е език, при който глухонемите деца си служат с движения за комуникация. Чрез него словесния език се усвоява много по-лесно, защото е по-труден. Билингвистичният метод създава много по-добри условия за комуникация заради използването на два езика вместо само един.

Оралният метод е свързан със способността на глухите деца да използват остатъчния си слух и говорът като модалност на комуникация. При този метод децата се учат да говорят и отчитат по устните като използват слуховия си капацитет, а също и други помощни средства за общуване. Помощните средства, които използват децата са слухови апарати или кохлеарни импланти.

Третият метод като комбинация от първите два дава изключителната възможност за създаване на леснодостъпна универсална среда за

двустранно общуване чрез говор и отчитане по устните, мимики, пантомима и жестове, рисуване и писане. Този метод на комуникация се нарича тотална комуникация, при който децата се научават да използват различни начини за общуване. Представлява философия на общуване, при което децата комуникират едно с друго, като използват зрението и слуха си [32, 48, 53, 54].

I. 1. 6. Психология на болното дете – промени в психиката и поведението

Като цяло болестта представлява нарушение в равновесието на организма. Наблюдават се отклонения в психиката и заедно с измененията във функциите на вътрешните органи се нарушава и самочувствието на болното дете. Болестта предизвиква промени във възприятията към обкръжаващата среда и съответно промяна в отношението на детето към събитията, които се случват в тази среда. Всичко това довежда до промяна в интересите, което се дължи на изменения в двигателната дейност, говора и най-вече в емоционално отношение, защото тежко болното дете спира да се вълнува и интересува от външния свят.

При такива деца има нарушения в апетита, съня, психическата устойчивост и сила и поради това те са нервни и плачливи.

Фактори като възпитанието, възрастовите и индивидуални особености на детето, вид на заболяването и продължителност на боледуването са причина за промяна в психическото му състояние. Силата и степента на общите и специфичните изменения в психиката и отклонения в поведението е различна за различните заболявания и зависят от способностите на детския организъм за противодействие, а също така и от

защитните и приспособителните му сили, както и от състоянието на нервната система.

При боледуване първо се засяга емоционалното състояние, при което се наблюдава внезапна смяна на емоциите, което налага да се поддържат положителните чувства и емоционални състояния у детето.

Емоционалният тонус на детето също е от важно значение, защото по-веселите и жизнерадостни деца по-бързо се справят със заболяванията и лечението при тях протича по-леко, както и рехабилитацията и възстановяването им [4, 49, 53, 69, 70, 72, 75, 76, 77, 79, 80, 91, 98, 99, 100].

I. 1. 7. Психологическа характеристика на глухонемите деца

Говорът е сложна човешка проява, която зависи от дейността на главния мозък, защото в кората има зони, отговорни за развитието на говора или т.нар. слухова зона на говора или зона на Вернике и двигателна зона или зона на Брока. При сензорна афазия (увреждане на слуховата зона), която играе главна роля за разбиране на говора, се загубва способността за възприемане на думите, но въпреки това има слухови възприятия и усещания. В този случай, децата чуват и могат да говорят, но не разбират какво им се говори. Също така, детето не чува своя говор и това може да доведе до неговото объркване и неяснота при общуването с него.

При моторна афазия (нарушаване функцията на двигателната зона) се наблюдава забравяне на начина, по който се произнасят думите.

Други говорни дефекти, които се наблюдават при увреждане на тези зони са заекването и пелтеченето. Заекването се дължи на задръжка в изговарянето на определени звукове от думите, което повишава напрежението в говорния апарат. Има два вида заекване – клонично и

тонично. При клоничното заекване се наблюдават говорни спазми, които се изразяват в многократно повтаряне на началния звук или първата сричка на думата. Тоничната форма на заекване се дължи на трудности при произнасяне на определен звук и неговото удължаване при изговор.

Нови проучвания доказват, че заекването се дължи на дисфункция на речта, защото когато е в спокойна обстановка и се чувства в безопасност това намалява възбудителния процес и говорът протича плавно.

Пелтеченетое придружено с неправилно произнасяне на звукове (носово), замяна на едни звукове с други, а също и изпускане на звукове или тяхното неизговаряне докрай, въпреки че детето може да ги изговори поотделно.

При децата от начална училищна възраст се наблюдават много повече проблеми с говора, отколкото при големите деца.

Науката, която се занимава с изучаване закономерностите и особеностите, свързани с възпитанието на аномални деца се нарича дефектология. Дефектологията се дели на следните основни дялове:

- **сурдопедагогика;**
- **тифлопедагогика;**
- **логопедия;**
- **педагогика на умствената недостатъчност.**

Основната цел на методите, които се прилагат в дефектологията са свързани с предотвратяване и коригиране на дефектите.

Сурдопедагогиката е дял от дефектологията, който се занимава с изучаване развитието на деца с увреден слух. Слуховото увреждане бива три вида:

1. Деца с пълна глухота, които не могат да възприемат никакви звуци;

2. Деца, частична глухота, които могат да възприемат много силни звуци;

3. Деца с глухота, които възприемат не само звуци и шум, но и звукосъчетания (не се различават думи) [5, 53, 59, 66, 70, 104, 107, 108, 109].

I. 1. 8. Категории и форми на глухонемотата и немотата при децата

Глухонемотата представлява състояние, което води до немота поради вродена или придобита глухота през ранното детство и се отличава със загуба на способността за възприемане на членоразделна реч.

Немотата е състояние, при което има няколко категории неми деца и може да се развие дори да нямат глухота.

Алалия е състояние на немота, при което децата не могат да говорят и се дължи увреждане на големите полукълба на главния мозък, докато други органи на речта остават здрави. Алалията бива два вида – моторна и сензорна. Моторната алалия е придружена с мимики и жестове, които детето използва за да изрази това, което не може да каже с думи и че разбира какво му се говори. Сензорната алалия е свързана с невъзможност за разбиране смисъла на думите, които чува детето. При усилено психолого-педагогическо въздействие, тези деца могат да се научат да произнасят думи.

Втората категория деца с немота не могат да произнасят думи, което е в резултат на парализа на мускулите на речевите органи.

Третата категория неми деца могат да се научат да говорят, защото при тях няма органични увреждания на централната нервна система и немотата е в резултат от интоксикация (вътреутробна) или заболявания на детето, което води отслабване на висшата нервна система.

Четвъртата категория неми деца имат обща психическа недоразвитост, както е при децата с умствена недостатъчност.

Сурдопедагогиката и логопедията са част от специалната педагогика и се занимават с проблемите на немите деца, защото прилагат практически методи за възстановяване и коригиране на дефектите. За тази цел на практика се набляга на техните предимства, защото психическото им развитие не се отличава от това на нормално развитите деца.

При глухонемите и немите деца се наблюдава много добро развитие на втората сигнална система, посредством която те компенсират чрез развитието на осезателно-вибрационни и зрителни възприятия и усещания, мимика и жестове.

Терминът „**логопедия**” има древногръцки произход – „logos” – дума и реч „paideia” – възпитание. Логопедията е част от дефектологията и представлява отделна научно – практическа социална дейност с педагогически, профилактичен и възстановителен характер, изучаваща отклоненията от нормалното протичане на речево – говорните процеси, която коригира говорните аномалии при децата, за да могат те редовно и пълноценно да се включват в обучението. В съвременен аспект може да се разглежда и като система от научни и практически факти, понятия и знания, дейности и форми за организация на определени обект – субектни социални взаимодействия.

Към научната страна на логопедията се включват тези социални дейности, които са свързани с разработване и прилагане на практика на

педагогически методи за диагностика и изследване на слухово – речеви нарушения и тяхното установяване, както и последваща рехабилитация и корекция заедно с произтичащата от това компенсация. Научната или още теоретична страна има преки връзки с другите науки като анатомията, физиологията, психология, неврология, психолингвистика, които съдействат за обогатяване и развитие на логопедията. Много важна в съдържателен план е темата за деструкцията на речевата дейност, чрез които логопедията използва важни медицински знания и указания от тях, което от своя страна я допълва като полезна и обобщена точна интердисциплинарна наука. По този начин логопедията дава много повече възможности за изучаване и изследване на аномалните явления, които съпътстват възникването и формирането на речта и речевите процеси. В процеса на развитие на самата логопедия като наука, се създава система от нейни знания, получени при нейното реализиране на практика. Тези знания за речевите нарушения и дефекти служат за научно обяснение на тези аномални прояви в говорно-комуникативните функции. На практика се търсят тези причинно-следствени връзки, които съществуват между появата на речевите нарушения и психо – соматичните причини за тях. Това става чрез процесите на систематизиране, класифициране и корелация на логопедичните знания, факти и понятия в една система. Всичко това в своята съвкупност представлява теоритичния гнозис на науката логопедия.

Практическата страна на логопедията обобщава резултатите в система от методически и дидактични, терапевтични и рехабилитационни познания, получени в развитието на гностичния ѝ аспект. Много голяма част от тези познания са включени в методиката на науката праксиология. Към практическото приложение на логопедията спадат организационната функция, научно-експерименталната и функционално-приложната ревалидизация, както и профилактично-превантивната и социално – рехабилитационна функции.

Логопедичните заведения и логопедите, които работят в тях участват в организацията и реализацията на дидактическите методи на логопедията и използване на нейните средства на практика. Тези заведения представляват система от звена с централно, национално, регионално и локално значение и функция. Просветното министерство е орган с централно значение в тази насока, а с национално значение са централните центрове за квалификация на логопедите. С регионално значение са централните центрове на областно и общинско ниво, а с локално значение са логопедичните училища, рехабилитационните центрове и кабинети. Тези центрове реализират на практика всички дейности и мероприятия по речевата и говорно – комуникативната рехабилитация и рехабилитация на децата, младежите и възрастните със слухови и говорни дефекти. Просветното министерство и централните центрове за квалификация осъществяват организационната и квалификационна функции, както и научно–експерименталната дейност. Централните центрове с регионално и локално значение извършват логопедичната дейност на практика.

В логопедичната практика е много важна профилактиката на речево–говорните смущения и своевременно вземане на превантивни мерки за навременно коригиране на речевите дефекти [6, 59].

I. 1. 9. Приемственост във възпитанието на децата между семейството, детските ясли, детската градина и училището

Интензивността на детското развитие през първите години от живота на детето, както и голямото значение на възпитанието през ранната и предучилищна възраст налагат осигуряване на условия за осъществяване на непрекъснатост и последователност на възпитателния процес в съответствие с непрекъснатостта и диалектиката на детското развитие. Реализацията на подобна отговорна задача се основава на приемствеността

във възпитанието между семейство – детски ясли – детска градина – училище.

Модерната концепция на психологията и педагогиката на ранното детство се основава на базата на педиатричната, психологическата и педагогическата науки. В комбинация тези три науки способстват за по – добро и правилно разбиране на връзката между физическото и психическото развитие на детето. Също така доказват необходимостта от възпитание, което трябва да започне в най-ранна детска възраст. Едновременно с това подпомагат за установяване на изменения в психиката и появата на аномалии в развитието му.

Важен дял от педагогиката е специалната или лечебната педагогика, която съдейства за вземане на превантивни мерки и е в основата на психологическата рехабилитация при болните деца:

а) Адаптация на децата към условията на детските заведения:

актуален проблем представлява адаптацията на децата, чието разрешение ще доведе до намаляване броя на отпадналите и неприспособени деца, както и на по – трудните за възпитаване деца и намаляване на отклоненията в тяхното поведение и здраве;

б) Общо понятие за психика:

психическите процеси са резултат от взаимодействието на човека с околната среда. Психическите процеси, свойства и състояния в тяхната съвкупност и единство у човека представляват неговата психика. Съзнанието е най-висша форма на психиката и свойствено само на човека.

в) Специфични задачи на детската психология:

- да проследи развитието на психическите процеси през различните периоди на детството, като разгледа количествените изменения и качествените преобразувания в тяхното формиране;

- да изясни при какви условия на външната и вътрешната среда се извършва развитието на психическите процеси и свойства у децата;

- да изясни връзката и взаимодействието на психическите процеси с физиологическите, конкретно с тези на висшата нервна дейност и тяхната проява в процеса на развитието;

- да изучи закономерностите при развитието на психическите процеси през различните периоди на детството, което ще бъде от полза в решаването на такива важни въпроси, свързани с възпитание, обучение и лечение [7, 57, 58, 59, 60, 61, 67, 73, 74, 103].

I. 2. ИЗВОДИ

I. 2. 1. Възпитание на детето.

Цел и задачи на възпитанието на децата със слухови нарушения

Възпитанието на детето от най-ранна детска възраст е от жизненоважно значение.

Целта на възпитанието на детето със специални образователни потребности се осъществява чрез реализиране на задачите за умствено, физическо, нравствено, естетическо и трудово възпитание, които са взаимно свързани.

В детските градини, ясли, училища и центрове за обучение, възпитателната работа на детските педагози е свързана с обучението, отглеждането и опазване здравето на децата. Много важно за правилното и хармонично развитие на децата е единството на умствено, физическо и психическо развитие. Необходимо е детето да развие представа за заобикалящите го хора, предмети и явления, което обогатява неговите знания и развива качества като наблюдателност, любознателност и воля на характера. В тази връзка трябва да се създават подходящи условия за игра, в които децата използват тези придобити знания за формиране на умения както за самостоятелна дейност, така и за колективна – заедно с техните връстници.

В тази насока, една от задачите на възпитателната работа с децата е свързана с нравственото развитие и играе важна роля за формиране на положителни черти на характера им. Предпоставки за това са правилните взаимоотношения между тях и събуждане на любов към природата и околния свят. Също така, строга дисциплина за спазване изискванията на

дневния режим, както и поддържане на добро настроение у децата. Необходимо е да се възпита висока култура на поведение, дисциплина и организираност.

I. 2. 2. Обучение на детето

Интегрираното образование (обучение) по своята същност представлява педагогическо и социално взаимодействие с децата със специални образователни потребности. Системното обучение притежава интегрален, интегративен и интегриращ характер, което помага тези деца да се приемат такива, каквито са, за да се постигне вътрешна интеграция и да израснат в личностно отношение, за да могат да се интегрират в училищната среда и в обществото.

Основната цел е да се постигне такова ниво на социализация, при което децата със слухови проблеми да могат да водят нормален живот, който е в синхрон с обществените норми и в съответствие с техните изисквания и потребности. В основата на интегрираното обучение е заложен единния теоретико-праксиологичен модел на интегрирано образователно взаимодействие с децата със слухови нарушения.

Необходимо е да бъде създадена изцяло нова концепция за изграждане на нов модел на интегрирано образование на децата със слухови проблеми, конкретизиран, систематизиран и обобщен по система от критерии. Този бъдещ модел би трябвало да има съответна цел, задачи и съдържание на самия процес на обучение. Също така, е необходимо да обхваща всички етапи на подготовка и да бъдат поставени определени критерии за оценка на постигнатите резултати от обучението. Най-важната цел на бъдещия модел на интегрирано обучение е социалната подкрепа на децата със специални образователни потребности.

Социално-интегриращата функция на учебно-образователната среда е важен фактор за социализацията на децата с потребности в различните видове ситуации, в които попадат по време на тяхното обучение.

I. 2. 3. Лечение на детето

Педагогическата комуникация: настояще и бъдеще

Френският лекар, оториноларинголог и психолог Алфред Томатис в резултат на множество изследвания, свързани със слуховите възприятия и речта, разработва уникален метод за лечение на слухови и говорни нарушения, както и нови методи за психотерапия и провеждане на езикови обучения.

Глухонемите деца растат в среда на сензорна депривация, което се отразява на цялостното им когнитивно, психическо и двигателно развитие и съответно води до изоставане. Възможностите, които предоставя сензорната стая, могат да окажат положително влияние върху уменията на детето. Статията представя спецификата на използването на сензорни стаи за деца със слухови увреждания. Насоките на работата са теоретично подкрепени и описани. Предложени са и идеи за игри.

Статията представя теоретичен обзор на темата за овладяване на четенето с разбиране при децата с увреден слух. Представено е влиянието на езиковото развитие върху формирането на четивни умения при глухите хора, както и различни съвременни методи за развитие и подобряване на тези умения в семейството и в учебна среда.

Визуалните възприятия са основно средство за междусистемна компенсация при увреден слух. Зрителни стимули се използват както в обучението, така и в слухово-речевата рехабилитация на децата със слухови нарушения. Статията представя възможностите и методите за

използване на зрителни възприятия и визуални материали в работата с тези деца. Описани са възможностите, предимствата и случаите, в които е подходящо да се използва жестов език, тактилна азбука, писмена форма на речта, картинни изображения, схеми и др.

ГЛАВА II.

СЪЩНОСТ НА ПСИХИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА ДЕТЕТО

Формирането на детето като личност представлява сложен и продължителен процес, който започва с неговото раждане и продължава до пълната му зрелост. В основата на модерната концепция за същността на психическото развитие стои периодизацията на детството. Това е така, защото през всеки период от него е свързан с определена дейност, която подпомага осъществяването на връзката между детето и заобикалящата го среда, което от своя страна е много важно за психическото му развитие. В тази връзка през предучилищната възраст в играта се формира емоционалната интелигентност на детето.

След това, при обучението в училище и ученето започва да се проявява и интелектуалната интелигентност:

а) Емоционално – социално развитие

Емоцията възниква в резултат от различни преживявания и може да бъде приятна или не в зависимост от възприятието, което оставя самото преживяване.

Емоциите са свързани с чувствата и усещанията и са в основата на емоционалната интелигентност и степента на нейното развитие.

Добре развитата емоционална интелигентност способства за по-добрата социализация на детето в обществото.

б) Нервно-психическо развитие

Актуален въпрос в общия проблем за нервно-психическото развитие на детето е ролята на съзряването на нервната система и значението на въздействията на средата за психическото му развитие.

Съществуват следните периоди в развитието на детето – вътреутробно развитие, период на новородено, кърмаческа възраст, ранна детска възраст, предучилищна възраст, училищна възраст.

По време на вътреутробното развитие се формират много морфологични и функционални особености, които са от голямо значение за развитие на централната нервна система и психиката. Затова е много важно здравословното състояние на майката и нормалното протичане на бременността.

През следващият период настъпва постепенно адаптиране към външните условия на средата чрез вродените механизми, които има детето. Това адаптиране продължава през периода на кърмене когато интензивно се развиват всички органи и системи на новороденото. Тогава се наблюдава усилен растеж и бързо усъвършенстване на централната нервна система.

През време на ранната детска възраст важен фактор за развитието на нервната система има бързото развитие на двигателната активност, тъй като детето започва да се придвижва и да опознава околния свят самостоятелно. В тази възраст се наблюдава развитието на говора, което развива когнитивните възможности на детето. От съществено значение за развитие на психиката имат чувствата и емоциите.

В предучилищния период основна форма за развитие на психиката е игровата дейност. Този период се характеризира със стабилност и

самоконтрол, а говорът е основен начин за комуникация на детето със заобикалящия го свят.

Последният период се характеризира с интензивно развитие на нервната система в резултат на системното обучение и учене в училището.

в) Наследствени фактори

Тези фактори имат важно значение както в историческото, така и в индивидуалното развитие на човека. Установено е, че детето не се ражда с предварително определени наследствени качества и способности, тъй като те се предават съответните анатомични и физиологични особености, вкл. наследствените особености в устройството на мозъка, сетивната система и нервната система. Наследствените особености стоят в основата на възможностите за развитие на детето, като това се осъществява под въздействието им с определени фактори на средата.

г) Фактори на средата

Ролята на средата има водещо значение за психиката на детето, защото създава възможности за нейното развитие. Когато се прилагат методите и средствата на възпитанието, средата се регулира и действа организирано и целенасочено върху формирането на младия организъм.

На основата на диалектико-материалистическото схващане за психическото развитие е установено голямото значение на наследствените особености и факторите на средата, които чрез възпитанието оказват влияние върху детето.

д) Възпитанието и неговата роля за психическото развитие

Възпитанието е важна предпоставка за правилното и хармонично развитие на детето. Единствено чрез него може да се въздейства целенасочено върху формирането на детската личност.

Целите и задачите на възпитанието се основават на науката педагогика. По своята същност възпитателната дейност е социално явление. На практика възпитанието създава възможности за подготовката на младите хора и предпоставки за развитие на необходимите качества, които те трябва да притежават. Това става чрез обучение в процеса на учебно-образователната подготовка и възпитание на емоциите за формиране на правилно социално поведение.

II. 1. Развитие на говора

Говорът е проява на едни от най-висшите психически процеси, които са характерни само за човека. Овладяването на говора е трудна задача и затова са необходими усилията на сестрите и родителите, както и на педагога.

Недостатъчните грижи във възпитанието могат да доведат до недостатъчно развитие на говора и тогава преодоляването в изоставането става по-трудно. Активният говор се развива през 2. година на практика, когато започват да се изграждат представи свързани с формата, цветовете и големината на предметите. Формират се още числовите и пространствените представи. За развитие са необходими външни и вътрешни условия. Вътрешните условия се предават по наследствен път и от тях зависи развитието и усъвършенстването на речево-артикулационните механизми за правилно овладяване на говора. Външните условия са свързани със социалната комуникация и емоционалните

взаимоотношения, които се създават при контакт и общуване на детето с другите.

Развитието на речта при децата протича закономерно според възрастовите особености, но ако липсват възпитателни грижи или пък те са недостатъчни, трудностите са много по-големи и това води до недостатъчно развитие на говора и се затруднява компенсацията в изоставането му.

Затова най-важната задача, а също и отговорност през всичките възрастови периоди е да се съблюдава развитието на говора [8, 53, 56, 65, 68, 90].

II. 1. 1. Развитие на мисленето

Мисленето е най-висша степен на познанието и отразява най – съществените и общи признаци на предметите и явленията от действителността и тяхната взаимозависимост. При децата мисленето е свързано с практическата дейност на детето и преминава през три последователни етапа, които са диалектически взаимосвързани помежду си, а именно нагледно-действено, конкретно-образно и словесно-логическо.

Мисловният процес през ранната детска възраст преминава през етапа на нагледно-действеното мислене, който води до следващия етап свързан с развитието на нагледно-образно мислене. Вторият етап пресъздава явления от околната действителност свързани с използване на модели и действията (конструирание, преобразуване и построяване), които възпроизвеждат връзките и отношенията между тях.

Говорът и мисленето имат различни генетични корени, тъй като говорът има „прединтелектуален” стадий, докато мисленето т. нар. „доречев” стадий.

Много е важно да не се допускат пропуски във възпитанието, за да не се отрази това на нормалното психическо развитие на детето, което би могло да доведе до забавяне в развитието на говора му [9, 53, 56, 63, 68, 94, 106].

II. 1. 1. 1. Развитие на паметта

Паметта представлява умствена дейност, която се състои в запомняне, съхраняване и последващо възпроизвеждане на онова, което е било в съзнанието на човека. Изследвания върху поведението на новороденото показват, че още през първите седмици на живота процесите, които се извършват в централната нервна система не протичат безследно.

Наблюдават се промени в поведението на детето ако има повторение на ежедневни дейности. В резултат от тях се създават впечатления, които с разширяване на тези дейности се увеличават. Детето постепенно започва да ги осмисля и запомня. Характерна особеност през ранната детска възраст е, че думите са предмет на процеса на запомняне. Процесът на запомняне в тази възраст е ограничен и зависи от общуването. Появяват се нови потребности в играта, което от своя страна води до настойчив стремеж на детето към самостоятелност и независимост, при което то проявява волята си.

Процесите на запаметяване, узнаване и трайност на паметта зависят от силата и продължителността на емоционалните преживявания [10, 55, 56, 64, 68, 71, 83].

II. 1. 1. 2. Развитие на волята

Волята е регулиращата страна на съзнанието, изразяваща се в способността на човека да извършва целенасочени действия и постъпки, които изискват преодоляване на трудности. Развитие на волята е свързано с развитие на движенията, които от своя страна изискват много волеви усилия. Основен компонент на целенасоченото действие е волевия акт, а формирането на целенасоченото действие се осъществява чрез овладяване на определени двигателни движения като хващане, пълзене, лазене, ходене. Самоконтролът и емоционалният стимул също са от голямо значение за развитие на волята, които се осъществяват и регулират чрез правилно възпитание на детето.

За развитието на волята важно значение има подражанието посредством което детето възпроизвежда различни действия като махане с ръка, което в основата си е рефлексно, а не осъзнато. От най-ранна детска възраст чрез развитие на волята детето постепенно придобива по – голяма самостоятелност и инициативност, а във времето действията му придобиват все по-осъзнат характер, определеност и устойчивост [11, 64, 65, 78, 97, 102].

II. 1. 2. Психологическа характеристика на навиците

Ранната възраст е най-подходящия период за формиране на умения, навици и привички, които са необходими за успешното приспособяване на човека към условията на заобикалящата го среда. Осъществяването на учебно-възпитателната и трудовата дейност става на базата на уменията, привичките и навиците. Затова е необходимо децата от най-ранна възраст да се приучват към положителни навици и привички, както и да придобиват умения. Това става като децата получават определени знания и

се упражняват. Изграждането на положителни привички на практика също е от съществено значение, защото осигуряват най-правилно използване на получените знания, умения и навици [12, 84].

II. 1. 3. Творчеството през детството

а) Особености на творческата личност – изострена наблюдателност, мислене и въображение. Творческата личност се характеризира с по – голямо развитие на някои положителни качества на мисленето като гъвкавост и подвижност на мисленето. Значителна е и ролята на качества на чувствата като отзивчивост, реактивност, емпатия и др. Важна роля играят и специалните способности, които са необходими за успех в различни области на творчеството. Други важни особености на творческата личност са повишеното трудолюбие и антиконформизмът, които се проявяват с повишаване нивото на сензорната култура.

б) Развитие на музикалните способности като емоционална отзивчивост, мелодичен слух и чувство за ритъм става чрез специално системно –организирано музикално обучение. Музикалното обучение оказва благоприятно влияние върху психическото развитие на децата и е важно за развитие на естетическия усет у тях.

в) Развитие на изобразителните способности се реализира чрез изобразителната дейност. Чрез тази дейност детето предава своя опит и натрупани знания за света като дава израз на своите нагласи към всичко, което рисува, апликира или моделира. При малките деца предизобразителната дейност предшества изобразителната и дава път за бъдещото ѝ развитие. Тези дейности съдействат за умственото и психическо развитие на децата, а също и за изграждане на усет за естетика, хармония и красота [13, 51, 68, 89].

II. 1. 3. 1. Играта в живота на детето

Играта като средство за естествено самовъзпитание и развитие представлява реална действителност, тъй като техните преживявания са напълно реални. Детските игри имат роля за всестранното психическо развитие, тъй като обхваща не само интелектуалната, но и емоционалната сфери. Игровата дейност представлява осъзнат процес, който е свързан с постигане на резултат от предварително поставена определена цел. Този процес се осъществява в границите на играта като се поставят достижими цели. Децата изпитват радост при постигане на своите цели и затова участват активно в игровата дейност. Тъй като играта е с двустранен характер, от една страна поражда положителни емоции, чрез които детето въздейства върху околната среда, а от друга страна се привлича вниманието му и се задържа за по-дълъг период от време, с което се променя неговата личност. Игровата дейност представлява комбинация от реалност и фантазия и затова детето използва своето въображение без да губи връзка с околния свят и действителността.

За малките деца са най-подходящи игрите с играчки, както и игрите с правила (дидактични и подвижни).

Дидактичните игри са свързани с развитие на фината моторика, с което се спомага за изграждане на свойства като динамичност, пластичност, отзивчивост, реактивност и подражателност.

Подвижните игри са по-сложни и разнообразни и участват в усъвършенстване на движенията.

Играта има социален характер и затова по своята същност представлява отражение на обществения начин на живот на човека. В игрите децата създават приятелства помежду си, които съществуват по-дълго време, което има възпитателен характер.

Освен възпитателен характер, играта има важно значение за нормалното психическо развитие на детето. Играта спомага за формиране на зрително – двигателната координация на детето, при което детето се научава да хваща и задържа играчките. В началото на своя живот детето извършва еднообразни движения с играчките, които постепенно преминават в по-сложни манипулации и придобиват специфичен характер. С възрастта специфично-манипулативните действия стават по-разнообразни. Успоредно с развитието на говора и мисленето се развиват и усъвършенстват сръчността и координираните движения на ръцете. Това от своя страна води до преобразуване на играта от специфично-манипулативна дейност в отразителна или изобразителна. Изобразителния характер обогатява и разнообразява съдържанието на игровата дейност.

Следващият етап от развитието на играта е свързан с появата на сюжетно – ролевата дейност. При нея децата започват да обединяват няколко различни по вид игрови действия в логическа последователност, с което отразяват ситуации от околната действителност [14, 32, 48, 53, 54, 79, 80, 89, 94, 101,].

II. 1. 4. Педагогически и психологически аспекти на възпитанието на децата от предучилищна възраст

Създаването на условия за пълноценното развитие на детската личност изисква да се познават основните психически особености, характерни за детството, които са следните – динамичност, пластичност, отзивчивост и реактивност. Към тях спадат още рефлексия, подражателност и емоции. Умственото и естетическо развитие на детето се определят от неговата емоционалност. Затова е важно при работа с него да се постигне добра емоционална устойчивост и да се овладеят импулсивните реакции [15, 52].

II. 1. 5. Всестранно и цялостно изучаване на детето

Цялостното пълноценно развитие на детето е сложен процес, който се изучава от съвременните научни диалектикоматериалистически концепции.

Към методите за изучаване на детето се отнасят наблюдението, експериментът, беседата, анкетата, изучаването на продуктите от неговата творческа дейност, като рисунки, разкази и др.

Познавайки особеностите на децата в ранна детска възраст чрез тяхното изучаване дава възможност да се приложат съответните възпитателни методи, които са необходими за тяхното цялостно психическо развитие.

Особености на децата в най-ранна детска възраст

Те се характеризират с липса на достатъчна психическа енергия и активност за учене, както и по – малък жизнен опит. Тяхната голяма емоционалност и любознателност изискват повече движение, но в същото време те имат ограничени възможности за извършване на физическа дейност.

При малките деца мисленето има предметно-действен характер и заради това се наблюдават ограничения в умствената им дейност [16, 52].

II. 2. ИЗВОДИ

II. 2. 1. Към края на начална училищна възраст

Към края на начална училищна възраст играта се превръща в дейност, която тотално интегрира познавателните, социалните умения и възможности на децата със слухови увреждания, т.е. в една дейност изключително важна, полезна за обучението и възпитанието на детето, и незаменима в процеса неговото интелектуално, и социално развитие. Основният проблем е в това, че с въвеждането на играта в учебната дейност постепенно спира нейното диференцирано развитие и се открояват само двете ѝ страни – учебните (познавателните с елементи на „умствена” игра в рамките на учебния процес) и подвижните игри. Слабото използване на останалите типове игри в диференциран и обобщен вид е не само срещан в училищата /за децата със СОП/ факт, но и свидетелство за недостатъци в организацията и протичането на цялостната учебно – възпитателна работа.

II. 2. 2. Понятията „интегрирано” образование и „интегрирано” обучение

Понятията „интегрирано” образование и „интегрирано” обучение са различни, защото в нормативните документи с термина „интегрирано” обучение е свързана само една от формите на образователния процес, а с понятието „интегрирано” образование се определя същността му.

II. 2. 3. Общобразователните училища

В условията на общобразователните училища, системно интегрираното обучение на децата със специални образователни потребности (в случая на глухонемите деца) на практика е несъстоятелна.

II. 2. 4. Интегрираното образование

Интегриращата функция на интегрираното образование в неговите различни форми, съдържание и продължителност съдейства за социализация и интеграция на деца със специални нужди и тяхното адекватно и пълноценно включване в учебно-образователния процес.

II. 2. 5. Типове училища

В условията на различните типове училища, интегриращата функция на обучението може да се постигне с помощта на приетите образователни програми. Тази функция се реализира чрез взаимодействието на специалните и общобразователни училища, които създават възможност децата със специални потребности да общуват и да изградят социални взаимоотношения.

II. 2. 6. Степента на социална интеграция

на глухонемите и немите деца

Изложеното показва, че степента на социална интеграция на глухонемите и немите деца, както и на другидеца със специални потребности зависи най-вече от техните личностни качества и способности.

ГЛАВА III.

ПЕДАГОГИЧЕСКО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

III. 1. Взаимодействие „дете – семейство”

Когато се говори за връзката „дете – семейство” трябва да се обърне внимание най – вече на семейната среда и психоклимата в нея. Животът в семейството е предопределящ за правилното развитие на децата в него. Не съществуват универсални методи как да се отглеждат деца, защото всичко е строго индивидуално и зависи от много фактори. Грижата на родителите към детето от най-ранна детска възраст е много важна за оформяне на неговата личност в бъдеще. Противопоказно екогато има прекомерна загриженост или пък negliжиране. Затова ситуацията с глухонемите деца е по – сложна в това отношение. Необходимо е родителите да бъдат по – гъвкави и с отворени сетива за техните специфични нужди. Това от своя страна увеличава отговорността им, за да може техните деца да се развият максимално и да станат пълноценни членове на обществото [18, 27, 30, 42, 43, 50].

III. 2. Взаимодействие „дете – деца”

Общуването на децата с връстниците им е част от тяхната социализация в обществото. Когато те контактуват с радост, това се отразява положително на тяхната самооценка и благоприятства за техния интегритет [23, 24, 31, 50, 110, 111].

III. 3. Взаимодействие „дете – възрастен”

Приемствеността между поколенията е важен фактор за общуване на децата с възрастните. В повечето случаи, това взаимодействие е на приятелска основа, което улеснява комуникацията [17, 36, 38, 47].

III. 4. Взаимодействия „дете – околна среда”

Важно за социализацията на детето в обществото е неговата способност за комуникация. Някои деца са по-чувствителни и притеснителни по природа, но всяко предизвикателство в това отношение може да бъде преодоляно. При глухите деца емоциите, които изразяват при общуване са техния основен език. Ето защо от ранна детска възраст у децата трябва да се развиват съответните качества, които да способстват за по – лесното им приспособяване [19, 21, 45, 47, 55, 56, 59, 60, 68, 69, 81, 85, 91, 92, 93, 105, 112].

III. 5. Проблемни деца – аномални

Случаи, при които става въпрос за отклонения от нормата и представляват сериозна пречка при обучението и възпитанието им. Аномалните деца са обект на дефектологията и изискват по-специални възпитателни грижи. Към категорията проблемни деца със заболявания се отнасят лишените от слух и зрение, глухите и слепите, а също и сляпо – глухонемите деца. Тези деца имат нормално умствено развитие, но се нуждаят от обучение в специални училища и специализирано обучение и възпитание. Понякога у тях поради сериозния дефект могат да се формират нежелателни качества у личността. Затова се изисква по-голямо внимание, както в семейството, така и в училището за запазване на нормалното им психическо здраве. При правилна учебно-възпитателна работа, съобразена

с техния недостатък, тези деца се развиват нормално и могат да проявят някои специални способности.

Тези деца притежават изключителни интелектуални, творчески или артистични способности, проявяват лидерски качества и се отличават в дадена научна област [20, 23].

III. 5. 1. Наследствени болести в семейството – глухота

Причините за загубата на слух могат да се дължат на най – различни инфекции, също така лекарства и шум. Появата ѝ може да се дължи на генетични причини, които указват наследствено предаване на гена на глухотата. Съществуват два типа генетична слухова загуба – синдромна и несиндромна, както и автозомно рецесивно слухова загуба, която представлява около 80 % от несиндромната и автозомно доминантна – 15 – 20 % от същата. Слуховата загуба може да бъде още кондуктивна, невросензорна, проводна, както и от смесен тип, която е компонента от първите две. Оценката на слуховата загуба при деца изисква задълбочени изследвания, които включват анализ на липиди, тиреоидни хормони, урината, флуоресцентна абсорбция на трепонемни антитела (сифилис). Също така, изследвания за токсоплазмоза, рубеола, цитомегаловирус и херпес-симплекс вирус (TORCH-тест), както и пълна кръвна картина. Налагат се и допълнителни специализирани изследвания като електроретинография, имунен статус и вестибуларни проби. Прогресиращата (флукуиращата) слухова загуба изисква компютърна томография (КТ). Случаите на структурни малформации на ушите са редки – по тип Мишел, Мондини, Шайбе и др. с показ КТ на темпоралната кост [40, 41].

III. 5. 1. 1. Генетичен

За да се установят причините и произхода на слуховото нарушение е необходимо да се направи тест. По този начин може своевременно да се вземат превантивни мерки срещу медицинските проблеми, които ги съпътстват и да се избере подходящо лечение. Генетиците могат да установят какъв вид е слуховата загуба, на която е носител детето чрез генетични изследвания, както и анализ на информация за други носители на такава аномалия в семейството [24, 28].

III. 5. 1. 2. Скрининг при новородените бебета

От жизненоважно значение е да се направи изследване при новороденото, защото при ранно откриване на заболяването шансовете за оздравяване са много по-големи. Освен това е необходимо да се правят и профилактични прегледи, тъй като не може да се постави окончателна диагноза и трябва да се направят допълнителни тестове. При липса на окончателна диагноза е наложително да бъде извършен анализ на слуховия праг и ако има нарушение да се започне терапия. Прегледът се състои в изследване на вътрешното ухо и правилно предаване на звуковите вълни към мозъка [43, 44, 68, 82, 88].

III. 5. 1. 3. Новороденото или какво се случва, ако бебето не ви чува

Научно доказано е, че бебетата на основата на вродени механизми за взаимодействие създават привързаност. Тези, които нямат слухови възприятия опознават околния свят чрез другите си сетива и най-вече посредством зрението. При някои бебета се наблюдава проблеми с центъра на равновесието, който се намира близо до слуховия [28, 29].

III. 5. 1. 4. Лечение в ранна възраст

При наличие на слухово нарушение в най-ранна детска възраст се изисква ранна интервенция, която включва рехабилитация за лечение на слуха и говора. В този случай трябва да се потърси център за ранна интервенция и рехабилитация на заболяването. Трябва да се направи навременна консултация, която да определи какви са възможностите за справяне с проблема, както и услугите, които се предоставят в подкрепа на семейството и новороденото. Също и обучение за правилно общуване с бебето и оказване на съответната помощ при неговата социализация и включване в игрите с другите деца. Най-важното са слуховите апарати и тяхното използване.

При адекватна лекарска намеса може да бъдат предотвратени негативни последици в езиково-говорното развитие на детето [24].

III. 5. 1. 5. За тях света е по-различен, но те не са по-различни от другите

Съществуват три основни информационни ядра, чрез които глухонемите деца получават знания за околния свят – време, промяна и емоции. Те срещат много трудности, които трябва да компенсират по друг начин и е важно родителите в максимална степен да се опитат да облекчат живота им. Чувствата и зрението са едни от основните сетива посредством които тези деца общуват със света. Много е важно да се създаде чувство за безопасност и правилна нагласа към живота и хората. Също така, при работа с тези деца е важно да се проявява деликатно и внимателно отношение, което ще улесни тяхната социализация за в бъдеще [22, 34].

III. 5. 1. 6. Работа с глухонемите деца в детската градина

Педагозите, които работят в детските градини са запознати с нуждите и потребностите на деца със слухови нарушения и могат адекватно да отговорят на тях. Те подпомагат за социализацията на детето и спомагат за неговото активно включване в дневния режим на детското заведение. Също така са отговорни за неговата безопасност и сигурност и съответно трябва да му обяснят какви са правилата, ако възникнат непредвидени и опасни за здравето и живота му ситуации – реални и виртуални.

Основното, което е необходимо да знаем за тези деца, е че с тях човек може да общува по всякакъв начин:

- **ежедневно общуване с членовете на семейството;**
- **изразяване на чувства;**
- **разказване на приказки и др.;**
- **четене заедно с детето;**
- **използване на съвременните технологии – субтитри на телевизора, електронна поща (e-mail) и чат, мобилни телефони [24, 25, 35].**

III. 5. 1. 7. Работа с глухонемите деца в училище

Когато тези деца тръгнат на училище, те започват да възприемат знания и информация по всевъзможни начини чрез своята свръх-сензитивност. Това е така, защото тяхното светоусещане е различно от това на другите около тях и те трябва да намират възможно най-лекия път за справяне с различните ситуации чрез зрението или като използват жестов език.

Учителите улесняват прехода от предучилищното към училищното образование като включват глухонемите деца в обучение по индивидуална общообразователна програма с участието на ресурсен учител с цел по – лесно усвояване на материала. Този период е от изключително важно значение за детето, тъй като навлиза в пубертета и започва неговото емоционално съзряване и осъзнаване. Помощта, която му се оказва от страна на семейството и преподавателите осигурява нормално протичане на този период.

Основен проблем по време на пубертета представлява приемането на глухотата и необходимостта детето да носи кохлеарен апарат. Това изостря неговата чувствителност, при което трябва да се търси подходящ начин за справяне с този проблем. В такъв случай може да се водят разговори на тази тема и детето да получи повече сведения, които да му покажат че въпреки това, той може да не изпитва притеснения и да води пълноценен начин на живот. Важно е да се насърчават развитието на неговите таланти и дарби и способността му да овладява силата на контрола и свободата, за да стане самостоятелен и независим. Проблемите, пред които са изправени децата с липса на слух се различават коренно от трудностите, които срещат глухонемите деца. Затова проявяват свръхсензитивност при общуването си с околните.

За по-добра социализация и адаптиране към училищната среда, учителите включват детето в клас, в който има деца в същото положение, което от своя страна допринася за създаването на по-добър микроклимат и намаляване негативните фактори които пречат на обучението им. Ако в училището няма глухонемни деца, детето може да сесъбира с тях извън него. Това е възможно да се осъществи чрез различни извънкласни дейности като кръжоци, например рисуване, плуване, пантомима, шиене, кулинарство, ходене на фитнес или включване в клуб или спортен отбор,

както и присъединяване към група по интереси в дадена област. Друг начин за социализиране е общуването в Интернет посредством социалните мрежи, което също дава възможност за създаване на контакти [25, 37, 86].

III. 5. 1. 7. Гимназия и дипломиране след завършване на средно образование

Годините в гимназията са сложни за тийнейджърите като цяло, а за глухонемите са още по-сложни, защото те трябва да се приспособяват към живота на възрастните и да поемат отговорности. За облекчаване на този етап от живота на детето е необходимо да се общува с него повече, като най – добрия начин за комуникация е да бъде под формата „приятел – приятел”, а не „родител – дете”. Най-нашумялата мода сред юношите в този период е пушенето на цигари, но и на по-тежки опиати, както и пиенето на алкохол в по – големи количества. За съжаление няма точно установени практически подходи за справяне с тези проблеми, защото при всеки отделен случай е различно. Общоприетите мерки за превенция от подобни зависимости е да се запази самообладание от страна на родителите и най-вече да има съчувствие и загриженост от тяхна страна. Чувството за разбиране и истинска подкрепа в този наистина труден момент за него могат значително да допринесат за подобряване на създалата се ситуация, дори и нещо повече като доведат до добър изход от нея. Като оставим настрана тестовете, които трябва да се направят, от родителите се изисква много търпение, както и сериозно внимание и адекватно отношение към детето [26].

III. 5. 1. 8. Абитуриентски бал и кандидатстудентски изпити

В следващия – след гимназиалния – етап от живота си младият човек трябва да направи следващата важна стъпка, което означава да намери най-правилния път за своето развитие.

Всичко това е свързано с неговото кариерно развитие и професионална реализация занапред.

За младежите със слухови нарушения, на които тепърваим предстои да завършат средно образование и да се дипломират, предстои и важен период, в който те са изправени на кръстопът.

За да вземат решение, трябва да им бъде оказана помощ, която могат получат от своите родители, учители, както и от други източници.

Възможностите за продължаване на обучението във вуз са напълно постижимо предизвикателство [26].

III. 5. 1. 9. Избор на професия и реализация

След успешно полагане на кандидатстудентските изпити и приемането на детето със специални образователни потребности в университет е следващото предизвикателство за него. В България успешно се обучават деца с различна степен на слухова загуба [95, 96].

III. 6. ИЗВОДИ

III. 6. 1. Приемствеността във възпитанието между семейство – детски ясли – детска градина – училище дава възможност за интензивно развитие на децата през ранната и предучилищна възраст.

III. 6. 2. Адаптирането и социализирането на децата от най-ранна детска възраст към условията на детските заведения е важна предпоставка за намаляване броя на отпадналите от системата деца.

III. 6. 3. Необходимо е последователно осъществяване на възпитателния процес, за да има непрекъснатост и диалектиката на детското развитие.

III. 6. 4. Творчеството и детската игра способстват за развитие на положителни качества, както и на някои специални творчески способности.

III. 6. 5. Педагогическото взаимодействие подпомага децата в процеса на тяхното израстване като способства за тяхното социализиране в обществото.

III. 6. 7. Средата за правилното психическо развитие на детето е от голямо значение за преодоляване на здравословни проблеми в бъдеще.

III. 6. 8. За запазване на нормалното психическо здраве на деца с отклонения в развитието е необходима правилна учебно-възпитателна работа.

III. 6. 9. Взаимодействието между детето с отклонения в развитието и средата представлява много трудна задача не само за него, но и за неговите учители и възпитатели. Затова тези деца изискват специално внимание и обучение в специализирани детски заведения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Възпитанието на детето е най-висшата цел на психологическото взаимодействие с децата със слухови нарушения.

Още от най-ранна детска възраст то е от жизненоважно значение.

Целта на възпитанието на детето със специални образователни потребности се осъществява чрез реализиране на задачите за умствено, физическо, нравствено, естетическо и трудово възпитание, които са взаимно свързани.

В детските градини, ясли, училища и центрове за обучение, възпитателната работа на детските педагози е свързана с обучението, отглеждането и опазване здравето на децата. Много важно за правилното и хармонично развитие на децата е единството на умствено, физическо и психическо развитие. Необходимо е детето да развие представа за заобикалящите го хора, предмети и явления, което обогатява неговите знания и развива качества като наблюдателност, любознателност и воля на характера. В тази връзка трябва да се създават подходящи условия за игра, в които децата използват тези придобити знания за формиране на умения както за самостоятелна дейност, така и за колективна – заедно с техните връстници.

В тази насока, една от задачите на възпитателната работа с децата е свързана с нравственото развитие и играе важна роля за формиране на положителни черти на характера им. Предпоставки за това са правилните взаимоотношения между тях и събуждане на любов към природата и околния свят. Също така, строга дисциплина за спазване изискванията на дневния режим, както и поддържане на добро настроение у децата. Необходимо е да се възпита висока култура на поведение, дисциплина и организираност.

Обучението на детето с описаните особености на глухонямаост е форма на интегрираното образование (обучение) по своята същност, и представлява педагогическо и социално взаимодействие с децата със специални образователни потребности. Системното обучение притежава интегрален, интегративен и интегриращ характер, което помага тези деца да се приемат такива, каквито са, за да се постигне вътрешна интеграция и да израснат в личностно отношение, за да могат да се интегрират в училищната среда и в обществото.

Основната цел тук е да се постигне такова ниво на социализация, при което децата със слухови проблеми да могат да водят нормален живот, който е в синхрон с обществените норми и в съответствие с техните изисквания и потребности. В основата на интегрираното обучение е

заложен единния теоретико-праксиологичен модел на интегрирано образователно взаимодействие с децата със слухови нарушения.

Необходимо е да бъде създадена изцяло нова концепция за изграждане на нов модел на интегрирано образование на децата със слухови проблеми, конкретизиран, систематизиран и обобщен по система от критерии. Този бъдещ модел би трябвало да има съответна цел, задачи и съдържание на самия процес на обучение. Също така, е необходимо да обхваща всички етапи на подготовка и да бъдат поставени определени критерии за оценка на постигнатите резултати от обучението. Най – важната цел на бъдещия модел на интегрирано обучение е социалната подкрепа на децата със специални образователни потребности.

Социално-интегриращата функция на учебно-образователната среда е важен фактор за социализацията на децата с потребности в различните видове ситуации, в които попадат по време на тяхното обучение.

Лечение на детето с глухонямот определя спецификата на педагогическата комуникация по вектора *настояще – бъдеще*.

Тук е важен подходът на френският лекар, оториноларинголог и психолог Алфред Томатис, достигнат от него в резултат на множество изследвания, свързани със слуховите възприятия и речта разработва уникален метод за лечение на слухови и говорни нарушения, както и нови методи за психотерапия и провеждане на езикови обучения.

Глухонемите деца растат в среда на сензорна депривация, което се отразява на цялостното им когнитивно, психическо и двигателно развитие и съответно води до изоставане. Възможностите, които предоставя сензорната стая, могат да окажат положително влияние върху уменията на детето. Статията представя спецификата на използването на сензорни стаи за деца със слухови увреждания. Насоките на работата са теоретично подкрепени и описани. Предложени са и идеи за игри.

Статията представя теоретичен обзор на темата за овладяване на четенето с разбиране при децата с увреден слух. Представено е влиянието на езиковото развитие върху формирането на четивни умения при глухите хора, както и различни съвременни методи за развитие и подобряване на тези умения в семейството и в учебна среда.

Визуалните възприятия са основно средство за междусистемна компенсация при увреден слух. Зрителни стимули се използват както в обучението, така и в слухово-речевата рехабилитация на децата със слухови нарушения. Статията представя възможностите и методите за използване на зрителни възприятия и визуални материали в работата с тези деца. Описани са възможностите, предимствата и случаите, в които е подходящо да се използва жестов език, дактилна азбука, писмена форма на речта, картинни изображения, схеми и др.

Важни са и особеностите на детето с глухонямот, което се намира **към края на начална училищна възраст**. Тогава играта се превръща в

дейност, която тотално интегрира познавателните, социалните умения и възможности на децата със слухови увреждания, т.е. в една дейност изключително важна, полезна за обучението и възпитанието на детето, и незаменима в процеса неговото интелектуално, и социално развитие. Основният проблем е в това, че с въвеждането на играта в учебната дейност постепенно спира нейното диференцирано развитие и се открояват само двете й страни – учебните (познавателните с елементи на „умствена” игра в рамките на учебния процес) и подвижните игри. Слабото използване на останалите типове игри в диференциран и обобщен вид е не само срещан в училищата /за децата със СОП/ факт, но и свидетелство за недостатъци в организацията и протичането на цялостната учебно – възпитателна работа.

Понятията „интегрирано” образование и „интегрирано” обучение са различни, защото в нормативните документи с термина „интегрирано” обучение е свързана само една от формите на образователния процес, а с понятието „интегрирано” образование се определя същността му. Педагогиката на **общообразователните училища** в условията на системно интегрираното обучение на децата със специални образователни потребности (в случая на глухонемите деца) на практика е несъстоятелна. **Интегрираното образование** в неговите различни форми, съдържание и продължителност съдейства за социализация и интеграция на деца със специални нужди и тяхното адекватно и пълноценно включване в учебно-образователния процес позволява да разграничаваме правилно **типове училища**. В условията им, интегриращата функция на обучението може да се постигне с помощта на приетите образователни програми. Тази функция се реализира чрез взаимодействието на специалните и общообразователни училища, които създават възможност децата със специални потребности да общуват и да изградят социални взаимоотношения.

Степента на социална интеграция на глухонемите и немите деца показва, че глухонемите и немите деца, както и другите деца със специални потребности, зависи най-вече от техните личностни качества и способности.

Приемствеността във възпитанието между семейство – детски ясли – детска градина – училище дава възможност за интензивно развитие на децата през ранната и предучилищна възраст разкрива **адаптирането и социализирането на децата** от най-ранна детска възраст към условията на детските заведения като важна предпоставка за намаляване броя на отпадналите от системата на образование деца. Необходимо е последователно осъществяване на възпитателния процес, за да има непрекъснатост и диалектиката на детското развитие. Творчеството и детската игра способстват за развитие на положителни качества, както и на някои специални творчески способности. Педагогическото взаимодействие подпомага децата в процеса на тяхното израстване като

способства за тяхното социализиране в обществото. Средата за правилното психическо развитие на детето е от голямо значение за преодоляване на здравословни проблеми в бъдеще. За запазване на нормалното психическо здраве на деца с отклонения в развитието е необходима правилна учебно-възпитателна работа. Взаимодействието между детето с отклонения в развитието и средата представлява много трудна задача не само за него, но и за неговите учители и възпитатели. Затова тези деца изискват специално внимание и обучение в специализирани детски заведения.

Приведеният към настоящото проучване **Библиографски систематизиран списък на цитираната подбрана литература** по темата на дипломното проучване, посвететена на отделни частни аспекти на проучването, като цяло разкрива **информационната картина на проблема за взаимодействието в педагогическата работа с глухонемите деца като сфера и на медицинското, и на педагогическото интегриране в единство с разкриването на особеностите на детството и психологическо развитие на детето.**

В пълна и цялостна степен **информационният ТЕОРЕТИКО-ПРАКСИОЛОГИЧЕН ИНТЕГРАЛЕН модел на темата** е достигнат в настоящото заключение.

И изложението, и заключението, и Библиографският списък на тази дипломна разработка са информационни ресурси на *e*-библиотека *PEDAGOGIA* на Студентското научно общество при УниБИТ.

БИБЛИОГРАФСКИ СПИСЪК
НА ЦИТИРАНАТА ПОДБРАНА ЛИТЕРАТУРА
С ХРОНОЛОГИЧЕСКИ ОБХВАТ
НА ОТРАЗЯВАНИТЕ И ПРЕГЛЕДАНИ *DE VISU*
ПУБЛИКАЦИИ
ОТ 1970 ДО 2021 г.

(I. Книги; II. Статии; III. *E*-ресурси)

Използвани *e*-каталози на библиотеки

E-каталог на НБКМ – София <<http://www.nationallibrary.bg/>>

E-каталог на НБИВ – Пловдив <www.libplovdiv.com>

E-каталог на Централна библиотека на БАН – София <<http://digilib.nalis.bg/>>

E-каталог на Столична библиотека – София <<https://www.libsofia.bg/page/bg/nachalo.php>>,

E-каталог на Регионална народна библиотека „Петко Р. Славейков” – В. Търново
<<https://opac.libraryvt.com/>>,

E-каталог на Регионална библиотека „Захари Княжески” – Ст. Загора
<<https://catalog.libsz.org>>,

E-каталог на Регионална библиотека „Стилян Чилингиров” – Шумен <<https://libshumen.org/>>

Общ брой на включените заглавия 112:

51 книги, някои от които имат и *e*-версии (NN 1-51),

48 студии и статии, някои от които имат и *e*-версии (NN 52-100),

13 *e*-ресурса (NN 101-112)

Прегледаните версии на публикациите в *e*-пространството са снабдени с *бел.*:

[Онлайн] [Прегледано на xx.xx.xxxx]

I. Книги

1. **Александрова, Ива.** Умно бебе : Пътеводител за ранното детско развитие / илюстр. Фиделия Косева. – София : Ciela, 2018. – 188 с.

ISBN 978-954-28-2523-4

2. **Балканска, Неда.** Приобщаване на детето с увреден слух в образователната среда : От научни доказателства към практически решения. – София : ИК Феномен, 2014. – 312.

ISBN 978-954-549-109-2

Съдържа и: Аудиологично изследване на слуха ; Педагогическо изследване на слуха.

3. **Батоева, Дина Тодорова.** Детски градини, ясли, семейство : Ръководство / Дина Батоева, Тодорка Минева, Райна Драгошинова. – София : Медицина и физкултура, 1979. – 83 с.: с ил. – (Лекарят в помощ на родителите)

Без ISBN.

4. **Богданова, Моника.** Да разберем детето със специфични потребности : Помагало / Кръстина Тодорова. – София : Младежки форум 2001. – Разград, 2013. – 76 с. [Онлайн] [Прегледано на 17.02.2021]

ISBN 978-619-90150-1-8

<http://rcpleven.com/07knigi/da_razberem_deteto_sasSpTrudnosti_pomagalo.pdf>

5. **Венгер, Леонид Абрамович.** Воспитание сенсорной культуры ребенка от рождения до 6 лет : Кн. для воспитателя дет. сада / Леонид Абрамович Венгер, Эмма Пилюгина, Нелли Венгер. – Москва : Просвещение, 1988. – 144 с. : с ил.

Без ISBN.

6. **Георгиева, Дияна.** Алтернативна комуникация при лица със слухови нарушения : зрително възприемане на речта. – Ст. Загора : Пед. Фак. към Тракийски унив., 2019. – 124 с. : с ил.

ISBN 978-954-314-093-0

7. **Грудева**, Маринела. Педагогическа подготовка на здравните специалисти за работа в детската ясла / Маринела Грудева, Анастасия Георгиева. – Варна : Моореа, 2013. – 280 с. : с табл., диагр.

ISBN 978-954-8576-36-9

8. **Даскалова**, Фидана. Книга за възпитанието на детето от раждането до училището : Насоки за възп. работа в дет. градини. – София : Просвета, 1993. – 143 с. : с ил., табл.

ISBN 954-01-0374-6

9. **Даскалова**, Фидана. Педагогика на ранното детство : Учебник [За студентите от ВПИ „Неофит Рилски“. – Благоевград : Унив. изд. „Неофит Рилски“, 1991. – 127 с. : с табл.

ISBN 978-954-07-3992-2

10. **Даскалова**, Фидана. Психопедагогика на ранното детство : Учебник за студенти. – София : Даниела Убенова, 2008. – 352 с. : с табл., сх., ил.

ISBN 978-954-791-074-4

11. **Даскалова**, Фидана. Организация и управление на предучилищните заведения / Ф. Даскалова, В. Стоименова. – Благоевград : Унив. изд. „Неофит Рилски“, 1997. – 160 с.

ISBN 954-680-090-2

12. **Детето** и светът : Насоки за възпит. работа в дет. градина / Божидар Ангелов и др. – София : Просвета, 1993. – 128 с. : с ил.

Други авт.: Божидар, Жан Гологанов, Лучия Ангелова, Димитър Димитров, Василка Калева.

ISBN 954-01-0385-1

13. **Дечева**, Красимира Дечева. Близнаците в яслена и предучилищна възраст. – София : Хомо Футурус, 2016. – 167 с. : с ил., портр.

ISBN 978-619-7047-96-7

14. **Димитров**, Димитър Кръстев. Аз съм в детската ясла: Практическо ръководство на педагога в детската ясла / Димитър Димитров и др. – София : Изкуства, 2018. – 80 с.: с табл., ноти [Онлайн] [Прегледано на 23.09.2021]

ISBN 978-954-9463-29-3

<http://www.izkustva.net/pdfs/kniga_yasla.pdf>

15. **Дионисиева**, Катя. Слухови нарушения : съвременни аспекти на рехабилитация. – Благоевград : Унив. изд. „Неофит Рилски”, 2011. – 208 с.

ISBN 978-954-680-781-6

16. **Драгошинова[-Съртмаджиева]**, Райна. Психология и педагогика на ранното детство : Учебник за мед. сестри. – 2. изд. – София : Мед. и физкултура, 1991. – 184 с.

Без ISBN.

17. **Драгошинова-Съртмаджиева**, Райна. Сестрата-възпитател в детските ясли : Моногр. / Райна Драгошинова, Юлия Митева. – София : Мед. и физкултура, 1981. – 155 с. : с ил. – (За средни мед. работници)

Без ISBN.

18. **Захариев**, Боян. Благосъстоянието на децата в ранното детство в България : Сб. докл. / Боян Захариев, Лазарина Ядкова, Любослава Димитрова Пенева, Илко Петров Йорданов. – София : Отворено о-во, 2010. – 128 с. : с табл., диагр.

ISBN 978-954-9828-94-8

19. **Зийк**, Карлхайнц. Детето и окръжаващият го свят : Съвети за интелектуалното възпитание на детето до 6-год. възраст. – София : Мед. и физкултура, 1982. – 112 с. : с ил., табл., диагр.

Без ISBN.

20. **Иванова**, Боряна. Педагогически и психологически аспекти на възпитанието на децата от предучилищна възраст. – Пловдив : Унив. изд. „Паисий Хилендарски”, 1997. – 160 с.

ISBN 954-423-116-1

21. **Каракехайова**, Софка. Педагогика на взаимодействието „дете – среда” : Иновационни проблеми. – Пловдив : [Изд. авт.], 2002. – 168 с.

ISBN 978-954-712-583-4

22. **Кацарска**, Венетка. Специално образование : Науч. статут на спец. педагогика. – Ст. Загора : Лаген, 2015. – 247 с.

ISBN 978-954-346-079-3

23. **Кацарска**, Венетка. Формиране на устната реч при деца със слухови нарушения : произношение, слухова работа, зрительно възприемане на речта. – София : ИК Екопрогрес, 2016. – 296 с.

ISBN 978-954-2970-47-7

24. **Книга** за педагога в детските ясли / Тотко Татъзов и др. – София : Даниела Убенова, 1995. – 100 с. – (Въздействие чрез взаимодействие)

Други авт.: Райна Драгошинова-Съртмаджиева, Ани Костова, Юлия Митева, Ангел Иванов.

ISBN 954-8155-32-X

25. **Колев**, Йордан. Педагогическа история : Предучилищното възпитание в България. – Благоевград : Унив. изд. „Неофит Рилски”, 1999. – 176 с.

ISBN 954-680-115-1

26. **Колева**, Маргарита. Социално развитие на детето : Пед. условия. – София : Литера, 1998. – 158 с. : със сх.

ISBN 954-863-08-3

27. **Королева, Инна.** Дети с нарушениями слуха : Кн. для родителей, педагогов и врачей / И. Королева, П. Янн. – 2. испр. изд. – Санкт-Петербург : КАРО, 2011. – 240 с. : с ил., табл.

ISBN 978-5-9925-0626-6

28. **Костова, Пенка.** Педагогика на ранното детство. – В. Търново : Астарта, 2003. – 220 с. : с табл.

ISBN 978-954-07-3992-2

29. **Кърцелянска-Станчева, Виолета Илиева.** Предучилищна педагогика : (Актуални проблеми). – Ст. Загора : Акад. изд. Тракийски унив., 2011. – 172 с. : с табл., диагр.

ISBN 978-954-337-159-4

30. **Манова-Томова, Василка.** Приемственост във възпитанието на децата между семейството, детските ясли и детската градина : [изследване] / Василка Манова, София Аврамова, Анастасия Атанасова. – София : Нар. просвета, 1978. – 100 с. : с табл., диагр.

Без ISBN.

31. **Манова-Томова, Василка.** Психологическа диагностика на ранното детство : Изследване. – София : Нар. просвета, 1974. – 227 с. – с черт. и табл.

Без ISBN.

32. **Митева, Юлия.** Играта – източник на здраве : Ръководство / Ю. Митева, Р. Драгошинова. – 2. изд. – София : Мед. и физкултура, 1981. – 128 с. : с ил. – (Лекарят ви съветва)

Без ISBN.

Съдържа: Психология и педагогика на играта през първите 3 г. от живота на детето.

33. **Пенева**, Любослава. Педагогика на ранното детство : Моногр. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2015. – 184 с. : с табл.

Без ISBN.

34. **Петрова**, Елка. Предучилищна педагогика : Учебник за инст. за детски учителки / Елка Петрова, Цветана Асенова, Милка Делиганева. – 2 изд. – София : Нар. просвета, 1980. – 367 с.

Без ISBN.

35. **Пиръв**, Генчо. Детето. – София : Веда Словена – ЖГ, 1998. – 284 с.

Без ISBN.

36. **Пиръв**, Генчо Димитров. Децата и ние : Актуални проблеми на детството. – София : Веда Словена, 1993. – 176 с. : с табл.

Без ISBN.

37. **Даскалова**, Фидана. Прочети ми пак... : Кн. 1. Литературни творби за деца от ранна възраст (до 3 години) / Състав. Фидана Георгиева Даскалова, Иванка Петрова Ковачева. – София : Д. Убенова, 1997. – 144 с. : с ил.

ISBN 954-8155-58-3

Съдържа: Specific issues of contemporary preschool education in Bulgaria and Slovakia / Bozidar Mihajlov Angelov, Rozalina Plamenova Engels, Dusan Kostrub, Robert Osadan; 35 години ОДЗ N 1 "Здравец" : сборник доклади от педагогическата практика на детското заведение / Веска Асенова Ненчева

38. **Психология** и педагогика на ранното детство : Учебник за мед. сестри / Р. Драгошинова, Василка Манова-Томова, Юлия Стоянова Митева, Райна Цанова Арнаудова. – 2 изд. – София : Мед. и физкултура, 1991. – 184 с.

Без ISBN.

39. **Първите** пет години на вашето дете : [Пед. ръководство] / В. Манова-Томова, С. Пинкас., Райна Драгошинова. – София : Мед. и физкултура, 1970. – 140 с. : с ил., 8 л. ил. – (Лекарят в помощ на родителите)

Без ISBN.

40. **Социалната** адаптация на децата при постъпване в детски ясли и детски градини : Моногр. / Анастасия Атанасова-Вукова, Р. В. Тонкова-Ямполска, Ева Шмидт-Комлер, Криста Грош. – София : Мед. и физкултура, 1979. – 216 с. : с черт., табл.

Без ISBN.

41. **Съева**, Светослава. Глухотата в семейството. – София : Агропрес БГ, 2009. – 105 с.

Без ISBN.

<https://ardusbg.com/cms/wpcontent/uploads/2019/05/72_Gluhota_v_emeystvoto_Saeva.pdf>

42. **Тагарева**, Кирилка. Психология на развитието в ранна възраст. Диагностика : [Учебно помагало] / Кирилка Тагарева. – Пловдив : Унив. изд. „Паисий Хилендарски”, 2017. – 172 с. : с табл.

ISBN 978-619-202-223-5

43. **Татъзов**, Тотко. Психодиагностика на ранното детство. – Пловдив : Макрос 2001, 1999. – 136 с. : с табл.

ISBN 954-702-043-0

44. **Татъзов**, Тотко. Психодиагностика на детското развитие / Тотко Татъзов, Надежда Витанова. – София : Веда Словена – ЖГ, 2004. – 262 с.

ISBN 954-8510-71-5

45. **Годорова-Маркова**, Гургана. Особенности на комуникацията при деца със слухови и комбинирани нарушения. – Ст. Загора : Литера принт, 2019. – 160 с : с ил.

ISBN 978-954-487-164-2

46. **Годорова-Маркова**, Гергана. Сетивни и комбинирани нарушения. – Ст. Загора : Литера принт, 2019. – 144 с : с ил.

ISBN 978-954-487-163-5

47. **Тончева**, Мариета. Проблеми на обучението и възпитанието в институциите ясли, детска градина. – В. Търново : Ивис, 2012. – 183 с.

ISBN 978-954-2968-37-5

48. **Трошева-Асенова**, Анна. Играта и децата със специални образователни потребности. – София : Веда Словена – ЖГ, 2018. – 216 с.

Без ISBN.

49. **Цоков**, Пламен Ангелов. Психология на детското развитие : Тематични приближения. – Пловдив : Изд. авт., 1995. – 304 с.

ISBN 978-954-423-736-3

50. **Швейцар**, Йозеф. Воспитание ребенка / Сокращ. пер. с чеш. Йозеф Швейцар. – Ташкент : Медицина, 1982. – 336 с. : с ил.

Без ISBN.

51. **Якова**, Милка. Творческата игра и нравственото развитие на децата от 2 ½ до – годишна възраст : Моногр. – София : Нар. просвета, 1978. – 79 с. : с табл.

Без ISBN.

II. Студии и статии

52. **Александрова**, Иванка. Конструктивните дейности – средство за образователно взаимодействие. // *Предуч. възп.* (София). – Без ISSN. – LIX, 2011, N 5, с. 39-42.

За ролята на конструктивната дейност в детската градина [за деца в норма].

53. **Алексова, Бояна.** Жестово-знаков език и теория на ума в развитието на глухите деца. // *Спец. педагогика* (София). – ISSN 1310-7003. – 14, 2010, N 1, с. 47-56.

54. **Андонова, Йорданка.** Подвижните игри в детските ясли. // *Предуч. възп.* (София). – ISSN 0204-7004. – XI, 1992, N 1, с. 29-30.

55. **Андонова, Мая.** Специфика при консултирането в детската ясла. // *Науч. тр. Русенск. унив.* – ISSN 1311-3321. – 51, 2012, сер. 8.3, с. 125-129. [Онлайн] [Прегледано на 23.09.2021]

<<http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp12/8.3/8.3-23.pdf>>

56. **Балканска, Неда.** Методика за оценка на способността за четене с разбиране при ученици с увреден слух. / Неда Балканска, Анна Трошева-Асенова. // *Год. Соф. унив. „Св. Кл. Охридски“ . Фак. нач. и предуч. пед. .* – ISSN 0861-8216. – 2016, т. 107, с. 149-165.

<http://digilib.nalis.bg/dspviewerb/srv/viewer/eng/6020355b-6041-42ab-ad3c-e7b71e9fcc16?tk=YCA1W2BBQqtPOe3Hr_MFgAAAABeRQQN.w9MDdJZ5IA_2K2NfUwMErA>

57. **Бозов, Христо.** Полудневна грижа за деца в детските ясли – една иновативна практика. // *Здравна политика и мениджмънт* (София). – Без ISSN. – 2013, N 2, с. 39-41 : с библиогр.

58. **Бориславова, Мая.** Дневният режим – основна форма за организация на възпитанието през ранното детство. // *Психология – журнал* (София). – Без ISSN. – XI, 2011, N 81, с. 9-14.

59. [Възпитанието на децата до 3-годишна възраст]. // *Предуч. възп.* (София). – ISSN 0204-7004. – LIX, 2011, N 7, с. 2-20.

Съдържа: Ранното детско образование и грижи – европейски приоритети и българска реалност / Любослава Пенева. – Ранното детско развитие в

схващанията на видни изследователи / Тотко Татъзов. – Историческото развитие на идеята за ранното детство като привилегирована възраст / Фидана Даскалова. – Подготовка за адаптация и стандартизация за оценка на ранно детско развитие / Надя Колчева.

60. [Възпитателни проблеми на ранната възраст]. // *Предуч. възп.* (София). – ISSN 0204-7004. – LVIII, 2010, N 5, с. 2-15.

Съдържа: Детските ясли – от традицията до новото начало / Любослава Пенева. – Детските ясли и детските градини – в противоречие или с приемственост / Тотко Татъзов. – Социалното развитие в ранна възраст / Надя Колчева. – Познавателното развитие – теоретични подходи и подобласти / Милена Мутафчиева.

61. **Георгиева**, Анастасия и др. Адаптация на децата в ранна възраст към условията на детската ясла / Анастасия Георгиева, Маринела Грудева. // *Пед. форум : Е-списание* (Ст. Загора). – Без ISSN. – 2016, N 2 [Онлайн] [Прегледано на 23.01.2019 г.]

<<http://www.dipku-sz.net/izdanie/240/adaptaciya-na-decata-v-ranna-vzrast-km-usloviyata-na-detskata-yasla>>

62. **Георгиева**, Дияна. Знакови системи за алтернативна комуникация при деца със слухови нарушения и множество увреждания. // *Педагогика* (София), – ISSN 0861-3982. – XCI, 2019, N 3, с. 362-375.

63. **Георгиева**, Дияна. Зрително възприемане на устната реч и четенето – две визуални системи в комуникацията на глухи деца. // *Педагогика* (София). – ISSN 0861-3982. – XC, 2018, N 6, с. 817-826.

64. **Георгиева**, Дияна. Облекчаващата комуникация като алтернативен метод за обучение в писмена комуникация при деца с множество нарушения. // *Стратегии на образ. и науч. политика* (София), ISSN 1310-0270. – XXVII, 2019, N 2, с. 178-195.

65. **Георгиева**, Дияна. Фактори, които влияят върху зрителното възприемане на устната реч при глухи деца. // *Студентски алманах*” (Ст. Загора). – ISSN 2603-3178. – 1, 2019, N 1, с. 158-170.

66. **Грудева**, Маринела Иванова. Педагогическото взаимодействие в организационно обособените структури за деца в ранна възраст. // *Пед. форум : Е-списание* (София). – Без ISSN. – 2013, N 2, с. 44-50. [Онлайн] [Прегледано на 29.09.2021]

<http://www.dipku-sz.net/sites/default/files/galia_koj%40yahoo.com/br2_2013/pedagogicheski_forum_2_2013.pdf>

67. **Димитрова**, Евгения. Качество на сестринските грижи при отглеждане и възпитание на децата в детска ясла / Евгения Димитрова, Д. Мачева, И. Иванова. // *Здравни грижи* (София). – Без ISSN. – VII, 2009, N 1, с. 11-14 : с библиогр.

68. **Зайцева**, Галина. Алтернативни подходи. Въпросите за дактилната и жестовата реч в съвременната задгранична сурдопедагогика / Прев. от рус. ез. Миряна Мошева. // *Тишина* (София). – Без ISSN. – N 20, 30 ноем. 2018, с. 7.

<http://tishina.sgbbg.com/PDF/2018/Tishina_20_2018.pdf>

69. **Иванов**, Венелин. Подготовка на учители-сурдопедагози. // *Спец. педагогика* (София). – Без ISSN. – 2012, N 4, с. 72-74.

70. **Иванова**, Биляна. Ранно детство. Физическо, когнитивно и речево развитие през ранното детство. Криза на първата година. Психосоциално развитие през ранното детство. // *Психология – теория и практика* (Варна). – Без ISSN. – X, 2018, N 3, с. 38-54.

71. **Йовкова**, Благовесна. Овладяване на лексика от деца с увреден слух чрез мултимедийно учене. // *Образование* (София). – Без ISSN. – XX, 2011, N 5, с. 59-77 : с библиогр.

72. **Йорданова**, Екатерина. Психолого-педагогически особености на играта при глухите деца. // *Психология – журнал* (София). – Без ISSN. – IX, 2011, N 82, с. 22-24.

73. **Йорданова, Р.** Детската ясла – единен процес на отглеждане и възпитание. // *Здравни грижи* (София). – Без ISSN. – XI, 2011, N 1, с. 38-43 : с библиогр.

74. **Кирилова, Емилия.** Организираните занимания в детската ясла. // *Предуч. възп.* (София). – ISSN 0204-7004. – LVI, 2008, N 1, с. 26-27.

75. **Костова, Клавдия.** Предучилищната подготовка на „специалното” дете. // *Педагогика* (София). – ISSN 0861-3982 . – LXXXVII, 2015, N 7, с. 1015-1019.

Споделени са аспектите на включващо обучение на т.нар. „различни” или „специални” деца.

76. **Куманова, Александра.** От дефицити към възможности в педагогиката на висшето образование (Към въпроса за интерактивното обучение в УниБИТ на студенти в неравностойно положение : глухонямот – информ.-комуникативни аспекти) : [Докл. от VII Науч. семинар на УниБИТ, Охрид, 29-31.05.2012 г.] / *Епигр.: „Наистина, който знае най-старейшото и най-доброто, той е най-старейшият и най-добрият.” – Упанишади.* // *Нови информационни технологии в образователния процес* (София). – ISSN 1313-2768. – 2013, с. 37-50. – Библиогр.: 40 неном. назв. в 38 ном. бел.

77. **Куманова, Александра.** Педагогическата работа с глухонемите деца : Информационен ресурс на библиотеките през XXI в. (Проскопия на препоръчителния библиографски списък на избраната литература с хронологически обхват на прегледаните *de visu* публикации за 50 г., установени в е-пространството: 1970-2021 г.) / **Николай Василев, Петя Тодорова.** // *Библиотеки, четене, комуникации* (В. Търново) : XX нац. науч. конф. с межд. участие – 17 ноември 2021 / Нар. библ. „П. Р. Славейков” – В. Търново ; Унив. по библиотекознание и информ. технолог. ; Изд. се осъществява с финанс. подкрепа на Фондация „Глобални библиотеки – България” ; Състав. Александър Ковачев, Калина Иванова, Иван Александров ; Науч. ред. Калина Иванова. – ISSN 1313-8138 (print) ; ISSN 2683-0981 (online). – 2021, Join Zoom Meeting

<<https://us02web.zoom.us/j/89278406628?pwd=QVZE0GI5ZGprdkhYL0FVMkVNRRzA2QT09>> <<https://www.youtube.com/watch?v=29aPx47yP2g>>
<<https://www.youtube.com/watch?v=29aPx47yP2g>> ; Meeting ID: 892 7840 6628 ; Passcode: 556572. – *Рез. на англ. и бълг. ез.*
<<http://www.libraryvt.com/conference.html>> <<https://we.tl/t-iEtBW6R3IY>>.

78. **Маринова**, Мадлена и др. Проблемите на слуховоувредените деца при възприемане на приказка в условията на масовата детска група / Мадлена Маринова, Емилия Лалова. // *Дом, дете, дет. градина* (София). – ISSN 1310-0580 . – XVI, 2009, N 1, с. 35-42.

79. **Мачева**, Денка. Отново за развлеченията в детската ясла. // *Предуч. възп.* (София). – Без ISSN. – LVI, 2008, N 1, с. 33-35.

Съдържа: план-сценарий за сцена „Празник на мама и моето семейство”.

80. **Мачева**, Денка. Играта на децата от 0 до 3 години. // *Предуч. възп.* (София). – ISSN 0204-7004. – LVI, 2009, N 3, с. 29-31.

Представено е динамичното развитие на играта през кърмаческата и ранната детска възраст и нейната организация и ръководство в детските ясли.

81. **Мачева**, Денка. Някои аспекти за работата на педагога в детската ясла. // *Предуч. възп.* (София). – Без ISSN. – LVIII, 2010, N 5, с. 46-47 : с библиогр.

82. **Меджидиева**, Д. Диагностика и профилактика на слуховите увреждания при деца. // *Практическа педиатрия* : специализ. науч. списание за педиатри и общопрактикуващи лекари). – ISSN 1311-0756. – XVIII, 2016, N 9, 2016. [Онлайн] [Прегледано на 5.10.2021]

<<https://prakticheska-pediatrica.net/2016/10/27/ear-diagnostic/>>

83. **Мошева**, Миряна. Жестовият език и обучението на глухите деца – реалности и надежди. // *Спец. педагогика* (София). – ISSN 1310-7003. – 13, 2012, N 2, юни, с. 82-87.

84. **Наумова**, Антоанета. Развитие на мелодичния слух в ранна възраст. // *Предуч. възп.* (София). – ISSN 0204-7004. – LIX, 2011, N 7, с. 27-31.

За развитието на мелодичния слух при децата от ранна детска възраст.

85. **Николова**, Доника. Изисквания към дизайна на детски ясли и градини. // *ДМТ : Дизайн. Материали. Технологии* (София). – Без ISSN. – XIII, 2013, N 3, с. 66-69 ; N 4, с. 44-47 ; N 5, с. 56-58.

Показана е тенденцията на съвременното все повече родители се налага да поверят децата си на детските институции за целодневна грижа, като тенденцията е това да се случва във все по-ранна детска възраст. В период, в който маките деца имат нужда от грижи, ласки и внимание, както и от предсказуема и безопасна среда, те са откъснати от дома и семейството, от които често зависи тяхното чувство за сигурност и доверие. Дизайнът на детските ясли и градини трябва да отговаря на нуждите на малките деца, като направи прехода от семейството към институцията по-малко болезнен за децата и подкрепи тяхното познавателно, социално, физическо и емоционално развитие.

86. **Пенева**, Любослава. Подходи към ученето през ранното детство. // *Предуч. възп.* (София). – ISSN 0204-7004. – LVII, 2009, N 3, с. 5-7.

87. **Попзлатева**, Цанка. Възрастова динамика на емоционалните и поведенческите нарушения при деца и юноши с увреден слух / Цанка Попзлатева, Петя Ангелкова. // *Год. Соф. унив. „Св. Климент Охридски“*. Фак. по науки за образованието и изкуствата. – ISSN 2682-9622. – 2019, т. 111, с. 27-81 : с табл.

88. **Радулов**, Владимир. Методика за оценка на индивидуалните потребности на деца и ученици с множество увреждания / Владимир Радулов, Мира Цветкова-Арсова, Неда Балканска. – София, 2015. – ISBN - 978-619-7125-65-8. – [Онлайн] [Прегледано на 5.10.2021]

<<https://www.mon.bg/bg/100381>> ;
<http://priobshti.se/sites/default/files/uploads/docs/ku_2_metodik-for_press-2ab-end_03.09.2015_curves-1.pdf>

89. **Стефанова**, Спаска. Непознати мелодии за най – малките / Спаска Стефанова, Красимира Перустийска. // *Дом, дете, дет. градина* (София). – Без ISSN. – XXII, 2015, N 1, ян. – февр., с. 89-105.

Съдържа: текст и ноти на детски песни и музикални игри за деца от яслена възраст – от 1,5 до 3 г. възраст.

90. **Стоянова, Зина.** Тишината на думите : Правилната артикулация на устните е много важна при обучението на деца със слухови нарушения. // *Азбуки* (София). – Без ISSN. – XXIII, N 32, 7-13 авг. 2014, с. 21.

91. **Съева, Светослава.** Методи и етични аспекти при обучението на лица със слухови нарушения. // *Професионално образование* (София). – ISSN 1314-555X. – XVII, 2015, N 3, с. 259-270.

Представени са най-често прилаганите методи и комуникативни подходи, свързани с обучението на лица със слухови нарушения.

92. **Татъзов, Тотко.** Развитие на ясленото дело у нас. // *Предуч. възп.* (София). – ISSN 0204-7004. – London, 2002, N 1, с. 47-49 : с библиогр.

За наредбата-закон за предучилищно образование от 1934 г.; Правилник за работата на детските ясли – 1945 г.; Постановление N 705 на МС за строителството на детски ясли и градини; детските ясли по *Държавен вестник*, N 218 от 1934 г.

93. **Тодорова, Евгения.** Първи след мама – адаптация на детето в яслата. // *Дом, дете, дет. градина* (София). – Без ISSN. – XXI, 2014, N 4, юли-авг., с. 12-15.

94. **Трошева-Асенова, Анна.** Визуалната комуникация – решаващ фактор за успешно приобщаващо образование. // *Педагогическата комуникация : настояще и бъдеще* : Сб. докл. – София, 2018. – Без ISBN. – с. 251-259.

Акцентирано е върху отговорността на учителя в приобщаващата среда да намери път за пълноценна комуникация с децата и да представи информацията в достъпна за тях форма. В съвременния ни мултимедиен свят визуалният канал е предпочитаният за общуване, а у голяма част от децата преобладава визуалният стил на учене. При децата със специални образователни потребности често се среща изоставане в речевото развитие (деца с умствена изостаналост, комуникативни нарушения) или общуването става основно по зрителен, а не по слухов път (деца с нарушен слух, аутизъм). В настоящия доклад се систематизират ситуацияите и случаите, в които визуалната комуникация е задължителна в образователна среда, както и същността на различни алтернативни методи за общуване и зрително представяне на информацията (жестове, реални предмети, снимки, рисунки, надписи, системата PECS, тактилна азбука, жестов език, мисловни карти, писмена реч).

<<https://www.academyteachers.bg/wp-content/uploads/2018/03/YAnka-Totseva-Sbornik-Pedagogicheskata-komunikatsiya-nastoyashte-i-badeshte.pdf>>

95. **Трошева-Асенова**, Анна. Иновации в образованието : научни трудове от конференции. Капацитет и приложение на визуалния вход за компенсация на нарушения слух при децата. // Год. Шуменск. унив. „Епископ Константин Преславски”. – Без ISSN. – 2015, т. 19, с. 23-29

<http://shu.bg/sites/default/files/izdaniq/God_na_PF_2015.pdf>

Визуалните възприятия са основно средство за междусистемна компенсация при увреден слух. Зрителни стимули се използват както в обучението, така и в слухово-речевата рехабилитация на децата със слухови нарушения. Статията представя възможностите и методите за използване на зрителни възприятия и визуални материали в работата с тези деца. Описани са възможностите, предимствата и случаите, в които е подходящо да се използва жестов език, дактилна азбука, писмена форма на речта, картинни изображения, схеми и др.

96. **Трошева-Асенова**, Анна. Иновации в образованието : научни трудове от конференции. Приложение на сензорната стая в работата с деца с увреден слух. // Год. Шуменск. унив. „Епископ Константин Преславски”. – ISSN 1314-6769. – 2013, том 17 D, с. 32-38.

<http://shu.bg/sites/default/files/izdaniq/God_na_PF_2013.pdf>

Глухите деца растат в среда на сензорна депривация. Това се отразява на цялостното им когнитивно, психично и двигателно развитие с изоставане. Възможностите, които предоставя сензорната стая, могат да окажат положително влияние върху уменията на детето. Статията представя спецификата на използването на сензорни стаи за деца със слухови увреждания. Насоките на работата са теоретично подкрепени и описани. Предложени са и идеи за игри.

97. **Трошева-Асенова**, Анна. Умението за четене с разбиране и подходи за подобряването му при деца с увреден слух. // Год. Соф. унив. „Св. Кл. Охридски”. Фак. нач. и предуч. пед. – ISSN 0861-8216. – 2015, т. 106, с. 109-129.

Теоретичен обзор на темата за овладяване на четенето с разбиране при децата с увреден слух. Представено е влиянието на езиковото развитие върху формирането на четивни умения при глухите хора, както и различни съвременни методи за развитие и подобряване на тези умения в семейството и в учебна среда.

<http://digilib.nalis.bg/dspviewerb/srv/viewer/eng/f9754825-c9d3-4f11-b4a3-e2d882d3b0ff?tk=-XVIJcnTTxG0o-LYgtOw_wAAAAABeRQVp.3cuXhMZmK6sl_ZS2H05wTA>

98. **Цаков**, Методи. Методът на Томатис. // *Психология – журнал* (София). – Без ISSN. – VIII, 2010, N 73, с. 35-37 ; IX, 2011, N 89, с. 35-37.

Алфред Томатис – френски лекар оториноларинголог и психолог, посветил живота си на изследване на слуховите възприятия и речта, създател на уникален метод за лечение на слухови и говорни разстройства, за психотерапия и езикови обучения.

99. **Янкова**, Величка. Конструктивно-технически и битови дейности в детската ясла. // *Предуч. възп.* (София). – Без ISSN. – 2008, N 7, с. 40-43.

100. **Янчева**, Анелия. Празници и развлечения в детската ясла. // *Предуч. възп.* (София). – Без ISSN. – LVIII, 2010, N 5, с. 38-40.

III. Е-ресурси

101. **Бабынина**, Т. Ф. Современные подходы к использованию народной игрушки в воспитании детей дошкольного возраста [Электронный ресурс] : уч.-метод. пособие / Т. Ф. Бабынина, Т. В. Киселева. – Электрон. текстовые данные. – Набережные Челны : Набережночелнинск. гос. пед. унив. – ISSN 2227-8397. – 2014. – 97 с. [Онлайн] [Прегледано на 16.09.2021]

<<http://www.iprbookshop.ru/29887.html>>

Труд предлагает читателям теоретический и практический материал, затрагивающий вопросы использования народной игрушки в современном детском саду. Издание содержит материалы, рассчитанные на воспитателей дошкольных образовательных учреждений, родителей воспитанников, студентов педагогических колледжей и вузов, всех, кто признает значимость и необходимость внесения народной игрушки в игру и жизнь современного ребенка.

102. **Инновационные** технологии воспитания и развития детей от 6 месяцев до 7 лет [Электронный ресурс] : уч.-метод. пособие / Е. Н. Горячева и др. [Онлайн] [Прегледано на 12.09.2021]

Др. авт.: Е. В. Конеева, А. И. Малахова, Л. П. Морозова.

Регистрационный номер 801215517

<<http://www.iprbookshop.ru/18571.html>>

103. **Казьмин**, А. М. Дневник развития ребенка от рождения до трех лет [Электронный ресурс] / А. М. Казьмин, Л. В. Казьмина. – Москва : Когито-Центр, 2008. – 74 с. [Онлайн] [Прегледано на 13.09.2021]

ISBN 5-89353-025-X

<<http://www.iprbookshop.ru/47507.html>>

В дневнике приводятся современные данные об основных закономерностях психического и двигательного развития детей от рождения до трех лет. Таблицы, входящие в дневник, содержит место для регистрации достижений малыша. С помощью дневника родители могут самостоятельно оценить ход развития своего ребенка.

104. **Ким**, Т. К. Физическое воспитание детей раннего и дошкольного возраста [Электронный ресурс] : уч. Пособие. – Электрон. текстовые данные. – Москва : Моск. пед. гос. унив., 2015. – 204 с. [Онлайн] [Прегледано на 25.09.2021]

ISBN 978-5-4263-0247-1

<<http://www.iprbookshop.ru/7061.html>>

Книга составлена в соответствии с требованиями к обязательному минимуму содержания и уровню подготовленности обучающихся по направлению „Педагогическое образование”, профилям „Физическая культура” и „Физическая культура и дополнительное образование (спортивная подготовка)”, „Физическая культура для лиц с отклонениями в состоянии здоровья (адаптивная физическая культура)”. Основное содержание пособия „Физическое воспитание детей раннего и дошкольного возраста” составляют актуальные вопросы, посвященные теоретическим предпосылкам организации физического воспитания подрастающего поколения в дошкольных образовательных организациях и в условиях семьи; обоснованию цели и задач физического воспитания на различных этапах возрастного развития ребенка; средствам, методам и формам организации физического воспитания детей

раннего и дошкольного возраста; планированию и контролю в физическом воспитании как необходимы предпосылкам для оптимизации физкультурно-оздоровительной работы в дошкольных образовательных организациях. Издание предназначено для студентов физкультурных вузов, а также может быть полезно воспитателям дошкольных образовательных организаций.

105. **Козина, Е. Ф.** Методика ознакомления с окружающим миром в дошкольном возрасте [Электронный ресурс] : уч. пособие для студентов высших учебных заведений. – Электрон. текстовые данные. – Москва : Прометей, 2011. – 488 с. [Онлайн] [Прегледано на 30.09.2021]

ISBN 978-5-7042-2262-0

<<http://www.iprbookshop.ru/8294.html>>

Труд раскрывает проблему преемственности в работе педагогов по формированию целостной научной картины мира и экологическому воспитанию детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста. В нем рассматривается: место процесса ознакомления с окружающим миром в дошкольной подготовке ребенка, многообразие существующих программ, форм и методов работы, необходимая природная среда и экологические технологии. Книга поможет избежать повторений в работе по ознакомлению воспитанников с окружающим миром, преодолеть вместе с ребенком кризисные моменты при переходе из дошкольного учреждения в школу, подобрать наиболее эффективные приемы работы. Для студентов педагогических учебных заведений; воспитателей групп продленного дня, краткосрочного пребывания и подготовительных отделений; учителей начальных классов и классов раннего развития, прогимназий; методистов и заинтересованных родителей.

106. **Кулакова, Н. И.** Ребенок изучает мир. Занятия с детьми 2-6 лет [Электронный ресурс] : практический курс для родителей. – Санкт-Петербург : КАРО, 2016. – 256 с. [Онлайн] [Прегледано на 5.10.2021]

ISBN 978-5-9925-1110-9

<<http://www.iprbookshop.ru/68618.html>>

Эта книга – сборник увлекательных занятий, вполне доступных родителям для реализации и в домашних условиях, и на даче, и даже в отпуске. Занятия эти игровые, тематические и связаны одно с другим. Они помогут воссоздать в игровых условиях значительную часть картины мира, увеличить словарный запас и расширить кругозор вашего ребенка. В книге есть ценное зерно – системность в подаче материала. А ведь именно понимание взаимосвязанности многих вещей и людей в мире, цикличности и взаимодействия разных сфер дают

ребенку (человеку) ощущение сопричастности, целостности и осмысленности всего сущего. Игры и упражнения, предложенные в книге, посвящены теме „Земля”. Земля – наш дом и самая обозримая глобальность, от которой уже можно будет двигаться к частностям. Глобальное видение, усвоенное в раннем детстве, сформирует совсем других людей. Книга будет полезна также воспитателям и педагогам. Ведь такие занятия можно проводить и в условиях садика или развивающего центра.

107. **Никитина, А. В.** Интегрирования совместная деятельность с детьми раннего возраста [Электронный ресурс] : изобразительная деятельность и знакомство с окружающим миром. Пособие для педагогов дошкольных образовательных учреждений. – Санкт-Петербург : КАРО, 2012. – 80 с. [Онлайн] [Прегледано на 11.11.2021]

ISBN 978-5-9925-0798-0

<<http://www.iprbookshop.ru/61005.html>>

В данной книге большое внимание уделено творческой работе детей в различных техниках (лепка, аппликация, рисование кисточкой). Она знакомит с техникой рисования веревочкой. Контур изображения предмета – основа будущего рисунка (зонтик, пирамидка, мышка, воробей, зайчик и др.) – выкладывается веревочкой, ее малыш может потрогать руками. Ребенок будет видеть границы рисунка – контур из веревочки не позволит кисточке малыша выйти за его пределы. А это важно для зрительной координации и развития общей моторики. Главной задачей педагога на занятии является не только обучение умению рисовать (лепить, делать аппликацию), но и развитие речи и общения, поэтому автор включает в описание занятий тексты стихотворений, песенок и потешек, которые способствуют созданию положительного эмоционального отношения детей к изобразительной деятельности. Кроме того, описание занятия включает в себя несколько разных игр, объединенных простым сюжетом, что позволит педагогу дольше удерживать внимание малышей, увеличивать продолжительность и эффективность занятия.

108. **Полякова, М. В.** Концепты теории воспитания [Электронный ресурс] : практико-ориентированная монография. – Саратов : Вуз. образование, 2016. – 162 с. [Онлайн] [Прегледано на 5.09.2021]

ISBN 978-5-8050-0368-5

<<http://www.iprbookshop.ru/49876.html>>

В работе проведено исследование содержания главных концептов теории воспитания как предмета мыслей и эмоций одновременно с привлечением

широкого круга литературных источников. Монография предназначена для студентов всех форм обучения, магистрантов, аспирантов, преподавателей вузов, учителей и сотрудников образовательных учреждений.

109. **Соколова, Л. А.** Физическое воспитание детей 3-4 лет [Электронный ресурс]. – Санкт-Петербург : КАРО, 2012. – 152 с. [Онлайн] [Прегледано на 15.11.2021]

ISBN: 978-5-9925-0811-6

<<http://www.iprbookshop.ru/26787.html>>

Цель книги – повысить интерес детей к физкультурным занятиям за счет введения увлекательных упражнений и сюжетных занятий. В книге представлен апробированный на практике материал: перспективное планирование занятий с детьми на каждый месяц, подробные конспекты занятий, а также описания комплексов утренней гимнастики, подвижных игр, ритмической гимнастики и игр малой подвижности. Материал книги отражает новые подходы к развитию двигательных качеств и творческого самовыражения дошкольников в двигательной сфере и соответствует Федеральным государственным требованиям (ФГТ), согласно которым образовательная область „Физическая культура” интегрируется с областями: „Здоровье”, „Познание”, „Чтение художественной литературы”. Использование интегрированного подхода даёт педагогу возможность развивать в единстве познавательную, эмоциональную и практическую сферы личности ребёнка, делать материал интересным и доступным для восприятия детей 3-4 лет.

110. **Фадеева, В. В.** Развитие ребенка и уход за ним от рождения до трех лет [Электронный ресурс]. – Москва : Мир и образование ; Оникс, 2010. – 240 с. [Онлайн] [Прегледано на 17.09.2021]

ISBN 978-5-488-02591-2

<<http://www.iprbookshop.ru/23687.html>>

Развитие ребенка и уход за ним – неразделимы процесс. В книге даны подробные рекомендации по уходу за детьми и их воспитанию с первых минут жизни и до трех лет. Вы узнаете о том, как правильно заботиться о малыше: планировать его режим дня, проводить ежедневные гигиенические процедуры, купать, делать массаж, играть, гулять и многое другое. Научитесь понимать желания и потребности своего крохи. Найдете ответы на вопросы о психическом и физическом развитии ребенка, о формировании у него полезных навыков и о том, как справиться с вредными привычками. Отдельный раздел книги посвящен раннему развитию детей. Вы познакомитесь с лучшими развивающими

методиками (М. Ибуки, С. Лупан, Г. Домана, М. Монтессори, Н. А. Зайцева и др.) и сможете выбрать то, что подходит именно вам и вашему малышу.

111. **Хохрякова, Ю. М.** Педагогика раннего возраста [Электронный ресурс] : уч. пособие для студентов высших учебных заведений. – Пермь : Пермск. гос. гуманитар.-пед. унив., 2014. – 308 с. [Онлайн] [Прегледано на 10.09.2021]

ISBN 978-5-534-08707-9

<<http://www.iprbookshop.ru/32080.html>>

В учебном пособии отражены современное состояние педагогики раннего возраста, вопросы развития детей первых трех лет жизни, теоретические и технологические аспекты их воспитания и обучения в семье и дошкольном учреждении. Издание адресовано студентам направления подготовки 050100.62 „Педагогическое образование” (профиль „Дошкольное образование”, изучающим дисциплину „Педагогика раннего возраста” (БЗ.В.ОД.5), которая включена в профессиональный цикл дисциплин (вариативная часть) учебного плана подготовки бакалавров.

112. **Якимова, Е. А.** Укрепление здоровья ребенка в детском саду. Из опыта работы [Электронный ресурс] : метод. пособие / Е. А. Якимова, Н. Э. Фатюшина, И. Л. Тимофейчук ; под ред. М. Е. Верховкина. – Санкт-Петербург : КАРО, 2014. – 296 с. [Онлайн] [Прегледано на 10.09.2021]

ISBN: 978-5-9925-0916-8

<<http://www.iprbookshop.ru/61040.html>>

Изложение направлено на реализацию образовательной области „Физическое развитие” в соответствии с дошкольным образованием в организациях, реализующих основную образовательную программу дошкольного образования. Содержание пособия отражает приоритетное направление деятельности по сопровождению часто и длительно болеющих детей (часть программы, формируемая участниками образовательных отношений). Включены практические материалы, апробированные в ходе инновационной работы. Акцент поставлен на: примерное перспективное планирование физического развития детей на год (для всех возрастных групп); примерное перспективное планирование подвижных игр (для всех возрастных групп); варианты физических упражнений по повышению двигательной активности детей в режимных моментах и т. д. Книга адресована воспитателям, инструкторам по физической культуре, старшим воспитателям, заместителям руководителя по методической и учебно-воспитательной работе, руководителям.

ФОТОГАЛЕРИЯ НА ПРОУЧВАНЕТО
ОДОБРЕНИ ОТ ПЕДИАТРИЯТА
РЕКЛАМНИ ИЗОБРАЖЕНИЯ
ЗА РАБОТА С ГЛУХОНЕМИТЕ ДЕЦА

Психическо развитие на детето

- »» · Развитие на говора;
- Развитие на мисленето;
- Развитие на паметта;
- Развитие на волята

Всестранно и цялостно изучаване на детето

▶ Педагогическо взаимодействие:

- взаимодействие „дете – семейство“;
- взаимодействие „дете – деца“;
- взаимодействие „дете – възрастни“;
- взаимодействия „дете – околна среда“

▶ Педагогически и психологически аспекти на възпитанието на децата:

- динамичност;
- пластичност;
- отзивчивост;
- реактивност;
- подражателност;
- емоции

Педагогика

Психология

Тодорова, Петя. Взаимодействие в педагогическата работа с глухонемите деца (Особености на детството и психологическо развитие на детето) : Дипломна работа / Унив. по библиотекознание и информ. технол. Катедра „Библиотековедение и библиография” ; Науч. рък. Александра Куманова. – София, 2022. – 94 с. : с 3 ил.

Анотация

Чрез използваните *e*-каталози на библиотеките (НБКМ – София <<http://www.nationallibrary.bg/>>, НБИВ – Пловдив <www.libplovdiv.com>, Централна библиотека на БАН – София <<http://digilib.nalis.bg/>>, Столична библиотека – София <<https://www.libsofia.bg/page/bg/nachalo.php>>, Регионална народна библиотека „Петко Р. Славейков” – В. Търново <<https://opac.libraryvt.com/>>, Регионална библиотека „Захари Княжески” – Ст. Загора <<https://catalog.libsz.org>>, Регионална библиотека „Стилян Чилингиров” – Шумен <<https://libshumen.org/>> са подбрани общо 112 заглавия по темата на проучването за период от 50 години (1971-2021) – 51 книги, някои от които имат и *e*-версии (NN 1-51), 48 студии и статии, някои от които имат също и *e*-версии (NN 52-100), 13 *e*-ресурса (NN 101-112).

В резултат на систематизацията на библиографирания материал е изграден комплексен систематизиран препоръчителен библиографски информационен ресурс от литература, посветена на частните въпроси на темата, която е изучена и разкрита в единство на обединяващото начало от медицинска и педагогическа гледна точки в трите комплексни лъча на темата на проучването: особености на детството, същност на психическото развитие на детето, педагогическо взаимодействие.

Изграденият теоретико-праксиологичен модел на взаимодействие с глухонемите деца може да бъде използван като инструмент за социологизацията на глухонемите деца. Ресурсът е и пълнотекстова библиографска база за подхранване на *e*-библиотека *PEDAGOGIA*.

Ключови думи: глухонемни деца – педагогика на социологизацията – пълнотекстов информационен ресурс – библиографска база за период от 50 години (1971-2021) – *e*-библиотека *PEDAGOGIA*